

VALTION HANKINTAKÄSIKIRJA
OSA VIII VASTUULLISUUS,
INNOVATIIVISUUS JA VAIKUTTAVUUS
JULKISISSA HANKINNOISSA
2017

SISÄLLYSLUETTELO:

1. Vastuullisuus, innovatiivisuus, vaikuttavuus ja hankintalaki	3
2. Vastuulliset, innovatiiviset ja vaikuttavat hankinnat	4
2.1 Vastuullisten, innovatiivisten ja vaikuttavien hankintojen tuki	4
2.2 Vastuullisuuden, innovatiivisuuden ja vaikuttavuuden tavoitteiden määrittely	5
2.3 Tavoitteiden painottaminen ja riskianalyysi	6
2.4 Vastuullisuus, innovatiivisuus ja vaikuttavuus hankintaprosessissa	7
3. Hankinnan valmistelu, markkinakartoitus ja tekninen vuoropuhelu	8
4. Hankinnan tarveharkinta ja tarpeen määrittely	9
5. Hankintamenettelyn valinta ja hankintaprosessin vaiheistus	11
6. Hankinnan kohde ja vaatimukset	11
6.1 Tuotteita koskevat ympäristövaatimukset	11
6.1.1 Yleistä ympäristövaatimusten asettamisesta	11
6.1.2 Merkin perusteiden käyttäminen hankinnan kohteen vaatimuksina	11
6.1.3 GPP Toolkitin ja Motivan hankintapalvelun esimerkkien käyttäminen	14
6.2 Tuotantoprosessia ja -menetelmää koskevat vaatimukset	15
6.3 Pakolliset energiatehokkuutta koskevat vaatimukset	16
6.3.1 Yleistä energiatehokkuusvaatimuksista	16
6.3.2 Toimistolaitteiden Energy Star -asetuksen energiatehokkuusvaatimukset	16
6.3.3 Moottoriajoneuvoja ja henkilöliikenteen kuljetuspalveluja sekä renkaita koskevat energiatehokkuusvaatimukset	17
6.3.4 Energiaan liittyvien tuotteiden energiatehokkuusvaatimukset	17
6.4 Esteettömyyttä ja kaikille sopivaa suunnittelua koskevat vaatimukset	18
6.5 Reilun kaupan vaatimukset	18
6.6 Kestävää tuotantoa ja tuotantoketjua koskevat vaatimukset	19
6.7 Innovatiivisuus ja vaikuttavuus hankinnan kohteen vaatimuksissa	20
7. Soveltuvuusvaatimukset, poissulkuperusteet ja muut selvitykset	20
7.1 Soveltuvuusvaatimukset	20
7.2 Vastuullisuus poissulkuperusteissa	22
7.3 Muut tarjoajalta pyydettävät selvitykset	24
8. Vertailuperusteet	26
8.1 Ympäristövastuu vertailuperusteissa	26
8.2 Elinkaarikustannusten vertailu	27
8.3 Sosiaalinen vastuu vertailuperusteissa	27
8.4 Poikkeuksellisen alhainen hinta	27
8.5 Innovatiivisuus ja vaikuttavuus vertailuperusteissa	28
9. Hankinnan toteuttamista koskevat sopimusehdot	28
9.1 Yleistä sopimusehdoista	28
9.2 Ympäristövastuu sopimusehdoissa	28
9.3 Sosiaalinen vastuu sopimusehdoissa	29
9.3.1 Sosiaalinen vastuu kotimaisissa hankinnoissa	29
9.3.2 Sosiaalinen vastuu ulkomaisissa hankinnoissa	30
9.4 Tilaajavastuu ja liiketoimintakielto sopimusehdoissa	30
9.5 Innovatiivisuus ja vaikuttavuus sopimusehdoissa	30
10. Sopimusvalvonta sopimuskaudella	31
10.1 Yleistä sopimusvalvonnasta	31
10.2 Ympäristövastuun sopimusvalvonta	31
10.3 Sosiaalisen vastuun sopimusvalvonta	32
10.4 Tilaajavastuun valvonta	34
11. Lisätietolähteitä	34

OSA VIII VASTUULLISUUS, INNOVATIIVISUUS JA VAIKUTTAVUUS JULKISISSA HANKINNOISSA

1. Vastuullisuus, innovatiivisuus, vaikuttavuus ja hankintalaki

Julkisia hankintoja ja käyttöoikeussopimuksia koskevan lain (1397/2016) 2 §:n tavoitteisiin ja periaatteisiin on aiempaa korostetummin tuotu esiin hankintojen vastuullisuus ja innovatiivisuus pohjautuen Eurooppa 2020-strategiaan ja EU:n hankintadirektiiviin.

Hankintalain tavoitteet ja periaatteet	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Lain tavoitteena on tehostaa julkisten varojen käyttöä, edistää laadukkaiden, innovatiivisten ja kestävien hankintojen tekemistä. ▪ Hankintayksiköiden on pyrittävä järjestämään hankintatoimintansa siten, että hankintoja voidaan toteuttaa mahdollisimman taloudellisesti, laadukkaasti ja suunnitelmallisesti olemassa olevat kilpailuolosuhteet hyväksi käyttäen ja ympäristö- ja sosiaaliset näkökohdat huomioon ottaen.
--	---

Kestävä kehitys tarkoittaa yleisesti sellaista kehitystä, joka päämääränä on turvata tuleville sukupolville yhtä hyvät tai paremmat toimintamahdollisuudet kuin nykyisillä sukupolvilla on. YK:n jäsenmaat ovat sopineet kestävän kehityksen tavoiteohjelma Agenda 2030:sta, jotka tavoitteet astuivat voimaan vuonna 2016. Tavoitteet on ryhmitelty 17 kokonaisuuteen, jotka liittyvät mm. kestäväan teollisuuteen, innovaatioihin ja infrastruktuureihin, ihmisarvoiseen työhön ja talouskasvuun, ilmastotekoihin sekä vastuulliseen kuluttamiseen.

Vastuullisuudella hankinnoissa käsitetään ympäristö-, sosiaalisen ja taloudellisen vastuun tavoitteiden ja näkökohtien huomioon ottamista hankintoja tehtäessä.

Cleantech-ratkaisuilla tarkoitetaan uusia tuotteita, palveluita, prosesseja ja järjestelmiä, jotka edistävät luonnonvarojen kestäväää käyttöä ja pienentävät haitallisia ympäristövaikutuksia. Cleantech-ratkaisuiksi määriteltävien ratkaisujen tulee olla ympäristövaikutustensa kannalta parempia ja tehokkaampia koko elinkaarensa aikana kuin niiden tyyppillisten vaihtoehtojen.

Innovatiivinen julkinen hankinta on uuden tai merkittävästi parannetun tavaran, palvelun tai urakan hankintaa, joka lisää julkisen palvelun tuottavuutta, laatua, kestävyyttä ja/tai vaikuttavuutta. Se voi koskea hankinnan kohdetta, hankintaprosessia tai toteutustapaa. Kohteen innovatiivisuus voi tarkoittaa uudenlaisen tuotteen tai palvelun hankintaa, olemassa olevien tuotteiden ja/tai palvelujen uudenlaista yhdistämistä tai innovatiivista toteutustapaa. Innovatiivinen julkinen hankinta voi tarkoittaa myös innovaatiomyönteistä hankintaa, jossa etsitään uudenlaisia ratkaisukeinoja tai lopputulosta tai innovaatioihin syävää hankintaa, jossa hankintaan voi kuulua tutkimus- ja kehitysvaiheita, joiden avulla luodaan kokonaan uusia ratkaisuja.

Hankintojen vaikuttavuus tarkoittaa hankinnan kohteen vaatimusten, vertailuperusteiden sekä sopimusehtojen ja -kannusteiden asettamista niin, että ne edesauttavat toimittajaa pyrkimään saavuttamaan hankinnalle sen suunnitteluvaiheessa asetetut tavoitteet. Toimittajan tehtävänä on ratkaista tavoitteeseen pääsemisen keinot ja toteutustapa sen sijaan, että hankintayksikkö ne määrittäisi. Puhutaan myös vaikuttavuus- tai tulosperusteisistä hankinnoista.

Kiertotalous. Kiertotalous tarkoittaa, että tuotteet suunnitellaan niin, että ne ovat materiaali- ja energiatehokkaita sekä uudelleen käytettävissä ja kierrätettävissä, että uusiutumattomat luonnonvarat tuotteen raaka-aineena voidaan korvata uusiutuvilla luonnonvaroilla tai että tuotteita korvataan palveluilla.

2. Vastuulliset, innovatiiviset ja vaikuttavat hankinnat

2.1 Vastuullisten, innovatiivisten ja vaikuttavien hankintojen tuki

Linjaukset. Hankintalain lisäksi hallitusohjelmassa ja valtioneuvoston periaatepäätöksissä korostetaan vastuullisuusnäkökohtien ja innovatiivisuuden huomioon ottamista mm. siten, että kaikissa hankinnoissa pitäisi ottaa huomioon ympäristönäkökohta ja vähintään 5 % hankinnoista tulee olla innovatiivisia.

Johdon tuki. Kun hankintayksikössä ryhdytään kiinnittämään huomioita vastuullisuuteen, innovatiivisuuteen ja vaikuttavuuteen julkisissa hankinnoissa, on tärkeää, että näiden näkökohtien huomioon ottamisella on organisaation johdon tuki esimerkiksi siten, että tämä on kirjattu organisaation hankintastrategiaan, hankintatoimen linjauksiin tai muuhun dokumenttiin ja että se huomioidaan resursseissa.

Vastuullisuushenkilö tai -ryhmä sekä verkostot. Vastuullisuuden ja innovatiivisuuden huomioon ottaminen sekä vaikuttavuustavoitteiden asettaminen edellyttävät hankinta- ja substanssiasiantuntijoilta erityisosaamista. Hankintayksikössä voi esimerkiksi olla vastuullisuushenkilö tai -ryhmä, johon nimetyt henkilöt perehtyvät eri vastuullisuusnäkökulmiin sekä innovatiivisiin ja vaikuttavuusperusteisiin hankintamenetelmiin. Asiantuntijoiden kannattaa verkostoitua ulkopuolisten asiantuntijaryhmien kanssa, ja hankintayksikkö voi tarvittaessa myös hankkia erityisosaamista ulkopuolisilta asiantuntijoilta.

Neuvonta ja oppaat. Motivan hankintapalvelu antaa neuvontaa hankintayksiköille kestäviin julkisiin hankintoihin ja energiatehokkuuteen liittyvissä kysymyksissä, josta lisätietoa on osoitteessa www.motivanhankintapalvelu.fi. Lisäksi em. sivuilla on eri tuoteryhmiä koskevia esimerkkejä vastuullisuus- ja erityisesti ympäristönäkökohtien ja energiatehokkuuden huomioon ottamiseksi julkisissa hankinnoissa. Lisätietoa näitä aiheita koskevista oppaista on tämän osan lopussa kohdassa 11.

Aikataulu, projektointi ja rahoitus. Hankinnan aikataulu tulee laatia niin väljäksi, että markkinakartoitus ehditään tehdä kunnolla ennen hankintaa. Jos kyse on laajasta ja monimutkaisesta hankinnasta, se kannattaa myös projektoida. Hankinnan rahoitus tulee varmistaa ennen hankinnan käynnistämistä.

Innovatiivisten julkisten hankintojen rahoitus. Tekes antaa rahoitusta hakemuksen perusteella tietyt kriteerit täyttävälle innovatiivisille julkisten hankintayksiköiden hankkeille, jotka tähtäävät palvelun ja toiminnan uudistamiseen yhteistyössä tarjoajien ja loppukäyttäjien kanssa. Lisätietoja osoitteesta <https://www.tekes.fi/rahoitus/julkiset-palvelut/innovatiiviset-julkiset-hankinnat/Lisätietolähteet>.

Vastuullisuus valtion yhteishankinnoissa. Kun Hansel kilpailuttaa puitejärjestelyä, pyritään kaikissa kilpailutuksissa ottamaan huomioon ympäristönäkökohtia. Sosiaalinen vastuu otetaan huomioon niiden puitejärjestelyjen hankinnoissa, joissa Hanselin oman riskianalyysin perusteella voi olla sosiaalisen vastuuseen liittyviä riskejä hankintaketjussa. Taloudellinen vastuu otetaan huomioon kaikissa puitejärjestelyissä siten, että puitesopimustoimittajien riskiluokat sekä verojen ja eläkevakuutusmaksujen maksaminen selvitetään ennen puitesopimuksen tekoa ja

sopimuskaudella. Tilaajavastuulain piiriin kuuluvissa puitejärjestelyissä Hansel huolehtii selvitysvelvollisuuden toteuttamisesta. Lisätietoa osoitteessa www.hansel.fi.

2.2 Vastuullisuuden, innovatiivisuuden ja vaikuttavuuden tavoitteiden määrittely

Vastuullisuudelle, innovatiivisuudelle ja vaikuttavuudelle on eri yhteyksissä määritelty mm. seuraavia tavoitteita:

<p>Ympäristö- vastuun ja cleantech- ratkaisun tavoitteita (soveltuvat myös kier- totalou- teen)</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ilmaston lämpenemisen ja kasvihuonekaasupäästöjen (mm. CO₂) vähentäminen ▪ Uusiutumattomien luonnonvarojen käytön vähentäminen ja uusiutuvien luonnonvarojen järkevä käyttö (materiaalitehokkuus) ja kierrätys ▪ Energiankulutuksen vähentäminen ja energiatehokkuuden lisääminen ▪ Ympäristön kemikalisoitumisen eli haitallisten aineiden käytön vähentäminen ▪ Jätteiden määrän vähentäminen ▪ Luonnon monimuotoisuuden säilyttäminen ▪ Kestävien elämäntapojen edistäminen
<p>Sosiaalisen vastuun tavoitteita</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Kansallisten ja EU:n sosiaalisten oikeuksien ja työoikeuksien sekä ihmisoikeuksien noudattamisen edistäminen ▪ Ihmisarvoisen työn edistäminen (decent work), esim. Kansainvälisen työjärjestön ILO:n yleissopimusten noudattaminen ▪ Työllisyysmahdollisuuksien edistäminen <ul style="list-style-type: none"> ○ Nuorten, pitkäaikaistyöttömien, iäkkäiden, vammaisten ja heikossa asemassa olevien (siirtotyöläiset, etniset ja muut vähemmistöt) työllisyyden edistäminen ▪ Esteettömyyden, saavutettavuuden ja kaikille sopivan suunnittelun (design for all) edistäminen ▪ Eettistä kauppaa koskevien kysymysten huomioon ottaminen ▪ Sukupuolten välisen tasapainon sekä rodullisen ja etnisen monimuotoisuuden edistäminen ▪ Pk-yritysten osallistumisen edistäminen sosiaalisesti vastuullisissa hankinnoissa
<p>Taloudellisen vastuun tavoitteita</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Talousrikollisuuden torjuminen ▪ Laillisen yritystoiminnan ja terveen kilpailun tukeminen ▪ Verojen ja muiden maksujen kertymisen turvaaminen ▪ Julkisten palvelujen säilyminen ja julkisten palvelujen maksupohjan varmistaminen ▪ Työehtojen noudattamisen edistäminen ▪ Kansalaisten ja yritysten asenteisiin vaikuttaminen
<p>Innovatiivisuuden tavoitteita</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Julkissektorin toimintamallien uudistaminen ja palvelutuotannon laadun ja tuottavuuden parantaminen sekä kestävyuden ja vaikuttavuuden lisääminen ▪ Referenssien saaminen innovatiivisia ratkaisuja tuottaville yrityksille ja viennin ja työllisyyden edistäminen (Cleantech-periaatepäätös)

Vaikutta- vuustavoit- teita	<ul style="list-style-type: none"> Määritellään konkreettiset hankintakohtaiset tavoitteet johtaen ne esimerkiksi energiatehokkuuden, materiaalitehokkuuden, kustannus- tehokkuuden tai asiakastyytyväisyyden edistämisen tai haitallisten ympäristövaikutusten vähentämisen tarpeista tai muun lopputuloksen saavuttamiseen liittyvistä seikoista.
-----------------------------------	--

2.3 Tavoitteiden painottaminen ja riskianalyysi

Kun hankinnoissa ryhdytään ottamaan huomioon vastuullisuus-, innovatiivisuus- ja vaikuttavuusnäkökohtia, tulee tehdä valinta, mistä tuoteryhmistä aloitetaan, mitä edellä mainittuja tai muita vastaavia tavoitteita kussakin hankinnassa painotetaan ja mitä yksittäisiä seikkoja silloin otetaan kilpailutuksessa huomioon. Tähän voivat vaikuttaa mm. seuraavat seikat:

Periaatepäätökset ja strategiset linjaukset	<ul style="list-style-type: none"> Valtioneuvoston periaatepäätökset, hallitusohjelman innovatiivisten hankintojen viiden prosentin tavoite, hankintayksikön omat linjaukset sekä yksittäiselle hankinnalle asetetut tavoitteet jne.
Hankinnan arvo	<ul style="list-style-type: none"> Mikä on hankinnan arvo? Kannattaa aloittaa arvoltaan merkittävämmistä hankinnoista.
Vastuullisuusnäkökohdan merkitys, cleantech-ratkaisu	<ul style="list-style-type: none"> Missä tuoteryhmissä ja tuotteissa on ympäristö-, sosiaalisen tai taloudellisen näkökohdan painottamisella suuri merkitys/positiivinen vaikutus (esim. haitallisten ympäristövaikutusten vähentämiseen) tai missä sitä edellytetään lainsäädännössä (Tilaajavastuulain selvitykset, energiatehokkuutta koskevat vaatimukset)?
Elinkaarikustannusten huomioon ottaminen	<ul style="list-style-type: none"> Mitkä ovat tuotteen koko elinkaaren aikaiset kustannukset (mm. tuotteen hankintahinta sekä käyttö-, huolto-, koulutus- ja käytöstä poistokustannukset) ja mikä on niiden merkitys hankintapäätöksenteossa?
Markkinatilanne	<ul style="list-style-type: none"> Mikä on markkinatilanne ja hankintayksikön mahdollisuus vaikuttaa tarjontaan omilla valinnoillaan ja painotuksillaan (esim. maailmanlaajuinen toimittaja – yksittäinen hankinta)?
Innovaatiopotentiali, cleantech-ratkaisu	<ul style="list-style-type: none"> Onko kyse hankinnasta sellaisella toimialalla, jossa on yleisesti katsoen innovaatiopotentialia, kuten tieto- ja viestintäteknologia tai materiaali- ja energiatehokkaat teknologiat (cleantech-ratkaisu) tai uudenlaisia liiketoimintamalleja tai palvelukonsepteja? Onko ylipäätään mahdollista löytää toimittajia, jotka voivat ratkaista hankintayksikön hankintatarpeen?
Tavara vai palvelu, valmiit kriteerit	<ul style="list-style-type: none"> Onko kyse tavara- vai palveluhankinnasta? Tavarahankinnoissa on yleensä helpompaa asettaa ympäristönäkökohtia kuin henkisiin suorituksiin liittyvissä palveluhankinnoissa. Suurimmat haitalliset ympäristövaikutukset (mm. CO₂-päästöt) liittyvät liikkumiseen, rakentamiseen ja toimistotiloihin. Osalle tuotteista on jo määritelty ympäristönäkökohdat huomioon otettavia kriteerejä.
Sosiaalisen vastuun riskejä	<ul style="list-style-type: none"> Sosiaalisen vastuun näkökohtia kannattaa ottaa huomioon hankinnoissa, joissa on todennäköisesti sosiaalisen vastuun riskejä. Niitä voi selvittää ns. riskianalyysillä analysoimalla alla lueteltujen seikkojen todennäköisyyttä

	<p>hankinnassa ja ottamalla samalla huomioon hankinnan volyymin.</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Toimitusketju: Kuinka monen maan kautta se menee? Ovatko maat mahdollisia sosiaalisen vastuun riskimaita? Onko toimitusketju monimutkainen? Onko todennäköistä, että siihen kuuluu useita alihankkijoita? Tavarat, joiden valmistuksessa käytetään useita välituotteita, ovat usein toimitusketjultaan vaikeaselkoisempia, ja niiden hallitseminen on haasteellista. ▪ Tuotantoprosessi: Missä toimitusketjun osassa on suurin riski, että työntekijöiden oikeuksia rikotaan? Tässä voidaan selvittää, millaisia prosesseja tavarantoimitus pitää sisällään. ▪ Työvoima: Millaista työvoimaa vastaavanlaisessa tuotannossa/toimituksissa yleensä käytetään? Millaista työtä tuotantoon sisältyy? Esimerkiksi tavallisesti kausityövoimaa hyödyntävässä tuotannossa on olemassa riski, että työntekijöiden oikeuksia rajoitetaan. ▪ Tiedossa olevat aiemmat ongelmat: Onko kyseisellä alalla esiintyneistä väärinkäytöksistä raportoitu aiemmin? Huonoista työoloista on raportoitu esimerkiksi tekstiili- ja elektroniikkateollisuuden sekä katukivien ja leikkikalujen valmistuksen yhteydessä. Sosiaalinen polkumyynti on yleistynyt ongelma palveluntoimittajien piirissä, ja sen riski on erityisen suuri esimerkiksi ravintola- ja siivouspalveluiden sekä rakennusalan yhteydessä. ▪ Työn perusedellytysten kartoittaminen: Onko olemassa riski, että Kansainvälisen työjärjestön ILO:n yleissopimuksia ei noudateta? Esiintyykö palkanmaksussa ja työajoissa ongelmia? ▪ Työterveyden ja -turvallisuuden kartoittaminen: Saattaako tuotannossa esiintyä työympäristöön liittyviä riskejä, esimerkiksi työterveys- ja turvallisuusongelmia?
Tilaajavastuu ja taloudellisen vastuun riskejä	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Kuuluuko hankinta tilaajavastuulain piiriin, jolloin on huolehdittava lain selvitysvelvollisuuden toteuttamisesta? ▪ Taloudellisen vastuun eli harmaan talouden riskejä esiintyy Suomessa mm. rakennus-, siivous-, majoitus- ja ravintola-alalla.

Riskianalyysi. Jos hankinta on arvoltaan suuri, jos sosiaalisen vastuun riskianalyysin perusteella siinä voi olla merkittäviä sosiaalisen vastuun riskejä ja jos kyse on EU-alueen ulkopuolelta tulevasta tuotteesta, on hankintaan syytä liittää sosiaalisen vastuun seikkoja. Toimittajalta voidaan edellyttää vakuutusta, että tämä noudattaa Kansainvälisen työjärjestön ILO:n keskeisten yleissopimusten velvoitteita. Sosiaalisen vastuun riskianalyysin tekemisestä on lisätietoja mm. Ruotsin yhteiskuntavastuun ohjesivustolla internetosoitteessa <http://offentlig.csr-kompassen.se/>. Sosiaalisen vastuun riskimaaluetelo on mm. internetosoitteessa <http://www.bsci-intl.org/resource/countries-risk-classification>.

Ympäristövastuun osalta on helpointa aloittaa tuoteryhmistä, joissa on valmiita esimerkkejä ympäristönäkökohtien huomioon ottamisen keinoista ja joilla on vähäistä suurempi rahallinen merkitys.

2.4 Vastuullisuus, innovatiivisuus ja vaikuttavuus hankintaprosessissa

Vastuullisuus, innovatiivisuus ja vaikuttavuus voidaan ottaa huomioon hankintaprosessin eri vaiheissa hankinnan tavoitteista, kohteesta ja luonteesta riippuen.

Vastuullisuus, innovatiivisuus ja vaikuttavuus hankintaprosessin vaiheissa	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Hankinnan valmistelu ja markkinakartoitus ▪ Hankinnan tarveharkinta ja tarpeen määrittely ▪ Hankintamenettelyn valinta ja kilpailutuksen vaiheistus ▪ Hankinnan kohteen eli tavaraa, palvelua, urakkaa koskevat ehdottomat vaatimukset ▪ Tarjoavaa yritystä koskevat soveltuvuusvaatimukset ja pois-sulkuperusteet ▪ Tarjousten käsittely ja poikkeuksellisen alhaiset hinnat ▪ Hankinnan toteuttamista koskevat sopimusehdot ▪ Sopimuksen valvonta
--	--

Kannattaa kuitenkin muistaa, että hankintalain mukaan hankinnan soveltuvuusvaatimusten, vertailuperusteiden ja hankintasopimuksen erityisehtojen tulee liittyä hankinnan kohteeseen. Siitä syystä:

- Ympäristövastuun näkökohdat voivat liittyä yleensä kaikkiin hankintaprosessin vaiheisiin.
- Sosiaalisen vastuun sekä taloudellisen vastuun kysymykset liittyvät pääsääntöisesti tarjoajana oleviin yrityksiin joko näille asetettuina soveltuvuusvaatimuksina, näitä koskevinä mahdollisina poissulkuperusteina tai sopimuskaudella noudatettavina sopimusehtoina. Ne eivät suoraan liity hankinnan kohteeseen, joten niitä ei kannata käyttää hankinnan kohteen vaatimuksina, soveltuvuusvaatimuksina tai vertailuperusteina.
- Sosiaalisen vastuun osalta kuitenkin esteettömyyteen tai kaikille sopivaan suunnitteluun liittyvät seikat määritetään yleensä hankinnan kohteen vaatimukseen ja/tai vertailuperusteisiin.
- Sosiaalisen vastuun työllistämisseikat määritetään yleensä sopimusehtoihin.
- Taloudellinen vastuu liittyy soveltuvuusvaatimuksiin, valitulta tarjoajalta pyydettyihin selvityksiin ja lainsäädännön noudattamiseen sopimuskaudella.
- Innovatiivisuus voi liittyä kaikkiin hankintaprosessin vaiheisiin ja erityisesti hankintamenettelyn valintaan sekä hankinnan kohteen määrittelyyn ja vertailuperusteisiin
- Vaikuttavuus voi liittyä kaikkiin hankintaprosessin vaiheisiin ja erityisesti vertailuperusteisiin, palkkiomallin määrittelyyn (sopimuskannusteisiin) sekä muihin sopimusehtoihin.

3. Hankinnan valmistelu, markkinakartoitus ja tekninen vuoropuhelu

Vastuullisuuden, innovatiivisuuden ja vaikuttavuuden huomioon ottamisessa on ensiarvoisen tärkeää varata riittävästi aikaa hankinnan valmisteluun ja tehdä ennen hankinnan käynnistämistä markkinakartoitus. Se tarkoittaa markkinatilanteen selvittämistä, hankintatarpeen aktiivista viestimistä markkinoille sekä tarvittaessa seminaarien järjestämistä ja teknisen vuoropuhelun käymistä potentiaalisten tarjoajien kanssa näiden mahdollisuuksista ja halukkuudesta osallistua tarjouskilpailuun ja tarjota hankintayksikön tarpeen mukaisia tuotteita tai palveluja. Myös loppukäyttäjien osallistuminen valmisteluun on tärkeää erityisesti innovatiivisissa ja vaikuttavuusperusteissa hankinnoissa. Tarvittaessa voidaan tehdä riski-

analyysi tai myös ympäristövaikutusten arviointi suuressa investointihankkeessa. Ks. lisätietoja hankinnan valmistelusta hankintakäsikirjan osan V kohdissa 2.1-2.4 ja markkinakartoituksesta osan V kohdassa 2.5. Valmisteluvaiheessa kannattaa selvittää mm. seuraavia seikkoja:

Ratkaisun toteutettavuus	<ul style="list-style-type: none"> Onko tarve tai idea sellainen, että se on ylipäättään toteutettavissa tai ratkaisu siihen kehitettävissä?
Markkinatilanne	<ul style="list-style-type: none"> Onko markkinoilla olemassa tuotteita tai palveluja, jotka täyttävät tietyt hankintayksikön suunnittelemat ympäristövaatimukset? Onko markkinoilla jo tuotteita tai palveluja, joilla on ympäristömerkki? Onko markkinoilla useampia toimittajia, jotka kykenevät ja ovat halukkaita osallistumaan innovaation toteuttamiseen (tuotekehitykseen, tuotteen ideointiin)? Onko markkinoilla ylipäättään tuotteita, joiden osalta sosiaalisen vastuun seikat ovat kunnossa (esim. elektroniikkatuotteet).
Markkinoiden kapasiteetti	<ul style="list-style-type: none"> Onko markkinoilla toimittajia, jotka kykenevät ja ovat halukkaita osallistumaan hankintaprosessiin ja tarjoamaan asetetut vaatimukset täyttävää tuotetta tai palvelua suunnitellun määrän ja suunnitellussa aikataulussa?

Tarvittaessa hankinnan kohteen sisältö- tai soveltuvuusvaatimuksia ja/tai aikatauluseikkoja tulee muuttaa niin, että mahdollisimman moni tarjoajista kykenee ne täyttämään. Lähtökohta on, että toimittajan tulee kyetä joko sopimuskauden alkaessa tai erikseen sovittaessa myöhemmin sopimuskauden aikana täyttämään asetetut vaatimukset, ellei kyse ole tuotekehitysprojektista. Siitä syystä markkinakartoitus tulee toteuttaa hyvissä ajoin ennen hankinnan käynnistämistä.

4. Hankinnan tarveharkinta ja tarpeen määrittely

Hankintatarpeen määrittelyssä on keskeistä ratkaista, mihin vastuullisuuden, innovatiivisuuden ja vaikuttavuuden tavoitteisiin hankinnassa pyritään. Onko tavoitteena, että tuote vähentää esimerkiksi haitallista ympäristökuormitusta vai onko tavoitteena, että tuote tai palvelu vastaa myös erityisryhmien tarpeita. Etsitäänkö uutta innovatiivista toimintamallia vai onko kyse energia-, materiaali- tai kustannustehokkaan ratkaisun löytämisestä vaikuttavuusperusteissa hankinnassa.

Hankintatarpeen määrittely (ympäristövastuu)	<ul style="list-style-type: none"> Hankittava palvelu tai laitteet auttavat sellaisenaan vähentämään ympäristökuormitusta (esim. videoneuvottelupalvelut, videoneuvottelutekniikka, junamatkustuspalvelut lentomatkustuksen sijaan) Palvelun hankinta tavarahankinnan sijaan (autonvuokrauspalvelut sekä muut tuotevuokrauspalvelut)
Hankintatarpeen määrittely ottaen huomioon erilaisien käyttäjäryhmien tarpeet (sosiaalinen vastuu)	<ul style="list-style-type: none"> Työhönottotestit ja -palvelut suunnitellaan ja toteutetaan tavalla, joka takaa yhdenvertaiset mahdollisuudet kaikille osallistujille riippumatta heidän iästään, sukupuolestaan ja etnisestä tai uskonnollisesta taustastaan. Laitteiden tai ohjelmistojen tarpeiden määrittelyssä otetaan huomioon myös esim. heikkonäköisten tai näkövammaisten tai heikkokuuloisten tai kuulovammaisten tarpeet. Uusien tilojen, rakennusten ja kulkuväylien suunnittelussa ja olemassa olevien peruskorjauksessa otetaan huomioon erilaisten käyttäjäryhmien esteetöntä kulkemista ym. koskevat tarpeet

Hankintatarpeen ja konseptin määrittelyn innovatiivisuus ja vaikuttavuus	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Elinkaarimallilla toteutettavat rakennushankkeet ▪ Säästöjen kilpailuttaminen, esim. energiansäästöinvestointihankkeet (ESCO) ▪ Jätteiden määrän vähentämisestä palkitsevat kilpailutusmallit ▪ Allianssimallit
--	--

Kun kyseessä on innovatiivisen hankintatarpeen määrittely, kannattaa muistaa, että innovatiivisuus ja hankinnan kohteen uutuus voivat olla eritasoisia.

Innovatiivisen hankinnan uutuustasot	<ul style="list-style-type: none"> ▪ hankinnan kohde tai toimintamalli on kansainvälisesti uusi ratkaisu ▪ hankinnan kohde tai toimintamalli on kansallisesti uusi ratkaisu ▪ hankinnan kohde tai toimintamalli on toimialalle uusi ratkaisu ▪ hankinnan kohde tai toimintamalli on hankintayksiköille uusi ratkaisu
--------------------------------------	--

Käytännössä lopputuloksen innovatiivisuus voi selvitä vasta sitten, kun tarjousten vertailu on tehty tai sopimuskaudella tuotekehityksen osalta.

Hankinnan varaaminen työkeskuksille on eräs sosiaalisen vastuun keinoista. Tämä tarkoittaa sitä, että hankintayksikkö määrittelee ja ilmoittaa hankintailmoituksessa tai tarjouspyynnössä tarjouskilpailuun osallistumisen tapahtuvaksi työohjelmien puitteissa tai se rajoittaa tarjouskilpailuun osallistumisen työkeskuksille tai vastaaville toimittajille, joiden päätarkoituksena on vammaisten tai muita heikommassa asemassa olevien henkilöiden sopeuttaminen yhteiskuntaan ja työelämään. Edellytyksenä tarjouskilpailuun osallistumiselle on, että vähintään 30 prosenttia työkeskuksen, toimittajan tai työohjelman työntekijöistä on vammaisia tai muita heikommassa asemassa olevia työntekijöitä.

5. Hankintamenettelyn valinta ja hankintaprosessin vaiheistus

Hankintamenettelyllä ja hankintaprosessin vaiheistuksella voidaan vaikuttaa hankinnan innovatiivisuuteen ja vaikuttavuuteen. Mitä enemmän hankinnassa haetaan innovatiivista ja aiemmin toteuttamatonta ratkaisua, sitä enemmän hankinnan alkuvaiheisiin tulee panostaa. Se voidaan tehdä mm. seuraavilla tavoilla:

Innovatiivisuus ja vaikuttavuus hankintaprosessissa	<ul style="list-style-type: none"> ▪ lisäämällä viestintää ja potentiaalisille tarjoajille järjestettäviä informaatio- ja ideointitapahtumia ennen hankintaprosessin käynnistämistä ▪ laajentamalla markkinakartoituksen ja teknisen vuoropuhelun kattavuutta ja sisältöä ▪ laatimalla hankinnasta ensin esiselvitys ja/tai alustava vaatimusmäärittely ▪ lisäämällä hankintaan tuotekehitys- ja tutkimusvaihe joko ennen hankintaa olevana vaiheena tai osana hankintamenettelyä eli innovaatiokumppanuus-menettelyä ▪ toteuttamalla hankinta neuvottelumenettelyllä, jolloin mukautetaan tarjouksia hankintayksikön tarpeisiin ▪ toteuttamalla hankinta kilpailullisella neuvottelumenettelyllä, jolloin menettelyssä etsitään hankintayksikön tarpeisiin parhaiten soveltuvaa ratkaisuvaihtoa ja jolloin osallistujille voidaan maksaa palkkioita ▪ toteuttamalla tarjousten vertailussa innovatiivisten vaihtoehtojen testausvaihe ▪ kytkemällä sopimuskauteen erilaisia vaikuttavuutta koskevia sopimuskannusteita ja/tai
---	--

	<ul style="list-style-type: none"> rakentamalla konsepti sellaiseksi, että maksetaan vasta saavutetusta lopputuloksesta, ei tehdystä työstä.
--	---

Tutkimus- ja kehitystyö voidaan toteuttaa hankintalain ulkopuolisena hankintana, jos hankkeen rahoitukseen osallistuu hankintayksikön lisäksi muukin taho tai jos hankkeen lopputulokset tulevat muidenkin tahojen hyödyksi kuin vain hankintayksikön. Tässä tilanteessa varsinaisen tuotteen tai palvelun hankinta on kuitenkin kilpailutettava. Sen sijaan innovaatiokumppanuus -menettelyssä näin ei tarvitse menetellä, koska innovaatiokumppanuuteen valitulta kumppanilta voidaan hankkia kehitysvaiheen jälkeen tuote tai palvelu kilpailuttamatta, jos tuotteen tai palvelun hinta ei ole kohtuuton kehitysvaiheen investointikustannuksiin nähden.

Jos toisaalta kyse on jo markkinoilla olevasta tietyt ympäristövaatimukset täyttävän tuotteen hankinnasta, se voidaan tehdä suoraan käyttämällä avointa menettelyä.

6. Hankinnan kohde ja vaatimukset

6.1 Tuotteita koskevat ympäristövaatimukset

6.1.1 Yleistä ympäristövaatimusten asettamisesta

Tuotteen tai palvelun vaatimusmäärittelyyn voidaan sisällyttää ympäristöominaisuuksia koskevia vaatimuksia. Vaatimuksia voidaan asettaa joko yksityiskohtaisina teknisinä vaatimuksina tai enemmän vapautta ja innovaatiomahdollisuuksia tarjoajille antavina toiminnallisina vaatimuksina ja lopputuloksen määrittelynä.

Tavarahankinnoissa tyypillisiä ympäristönäkökohtia	<ul style="list-style-type: none"> Tuotteen valmistaminen uusiutuvista luonnonvaroista uusiutumattomien sijaan Tuotantoprosessissa käytetyn energian ja veden määrän vähentäminen Tiettyjen haitallisten kemikaalien käytön kieltäminen tuotteessa tai sen valmistuksessa tai tavoite vähentää niitä sovitulla tavalla Tuotteen takuuajan pituus Mahdollisuus tuotteen elinkaaren päättyessä kierrättää tuote tai käyttää sitä uudelleen raaka-aineena (ns. kiertotalouden näkökulma) Tuotteen pakkausmateriaalin vähentäminen tai kierrätettävyyden lisääminen Kuljetusmatkan optimointi ja CO₂-päästöjen vähentäminen
Palveluhankinnoissa tyypillisiä ympäristönäkökohtia	<ul style="list-style-type: none"> Palvelutuotantoon osallistuvien asiantuntijoiden osaaminen ja kokemus eli referenssit palvelun tuottamisesta Palvelutuotannossa käytettävien haitallisten aineiden käytön kieltäminen tai vähentäminen Palvelutuotannon haitallisten ympäristövaikutusten, kuten jätteen tai päästöjen määrän vähentäminen

Vastuullisuus- ja muiden näkökohtien huomioon ottamisessa ja vaatimusten asettamisessa tulee muistaa hankintalain periaatteet tarjoajien tasapuolisesta ja syrjimättömästä kohtelusta, avoimuudesta ja suhteellisuusperiaatteen huomioon ottamisesta. Tuotevaatimukseen tai sopimusehtoihin ei saa sisällyttää

sellaista vaatimusta, joka suosii vain yhtä tarjoajaa. Vaatimusten ja sopimusehtojen täytyy myös olla oikeassa suhteessa hankinnan kokoon ja luonteeseen nähden.

6.1.2 Merkin perusteiden käyttäminen hankinnan kohteen vaatimuksina

Ympäristönäkökohtiin liittyvien vaatimusten esittämisessä voidaan käyttää eurooppalaisessa, monikansallisessa tai muussa ympäristömerkissä olevia yksityiskohtaisia perusteita tai tarvittaessa niiden osia. Näillä tarkoitetaan yleisesti riippumattoman kolmannen tahon myöntämiä merkkejä, ei yritysten omia ympäristönäkökohtiin liittyviä merkkejä. Ympäristömerkit voidaan jakaa kolmeen ryhmään:

Monikriteeriset ympäristömerkit:	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Yleisimpiä tuote-/palvelukohtaisia ympäristömerkkejä. ▪ Merkin saamisen vaatimukset perustuvat tieteelliseen tutkimustietoon tuotteen ympäristövaikutuksista kokosen elinkaaren aikana. ▪ Eri tuoteryhmille vahvistetaan kullekin omat merkin saamisen vaatimuksensa, joita tiukennetaan säännöllisin väliajoin. ▪ Merkkejä ovat mm. Pohjoismainen ympäristömerkki (Joutsenmerkki), Euroopan ympäristömerkki (EU-kukka) ja saksalainen Blue Angel-merkki.
Yhden asian merkit:	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Koskevat jotain tiettyä ympäristönäkökohtaa <ul style="list-style-type: none"> ○ Energiatohokkuutta koskeva merkki (esim. Energy Star -merkki) ○ Luomutuotantoa koskeva merkki, kuten Luomumerkki.
Sektorikohtaiset kestävä tuotannon merkit:	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Koskevat tiettyä toimialaa. ▪ Näistä on esimerkkinä kestävä puuntuotannon merkit (PEFC- tai FSC-merkit) tai ▪ Kestävä kalastuksen merkki (MSC-merkki).

Vaatimusten määrittelyssä on huomioitava seuraavat hankintalain merkkien käyttöä koskevat säännökset:

Riippumattoman kolmannen tahon myöntämän merkin vaatiminen edellyttää, että:

- 1) merkille asetetut vaatimukset koskevat ainoastaan perusteita, jotka liittyvät hankinnan kohteeseen ja soveltuvat hankinnan kohteena olevien tavaroiden, palveluiden tai rakennusurakoiden ominaisuuksien määrittelemiseen;
- 2) merkille asetetut vaatimukset perustuvat puolueettomasti todennettavissa oleviin ja syrjimättömiin perusteisiin;
- 3) merkit vahvistetaan avoimessa menettelyssä, johon kaikki asiaankuuluvat sidosryhmät, kuten viranomaiset, kuluttajat, työmarkkinaosapuolet, valmistajat, kaupan edustajat ja valtioista riippumattomat organisaatiot, voivat osallistua;
- 4) kaikkien asianomaisten osapuolten on mahdollista saada merkki;
- 5) merkille asetetut vaatimukset laatii kolmas osapuoli, jonka suhteen merkkiä haakeva taloudentoimija ei voi käyttää ratkaisevaa vaikutusvaltaa.

Jos merkin saamisen kriteereissä on myös vaatimuksia, jotka eivät liity hankinnan kohteeseen, ei tuotteelta kuitenkaan saa vaatia tiettyä merkkiä

hankintalain mukaan. Tällöin voidaan vain vaatia, että tuotteen tulee täyttää jonkin riippumattoman kolmannen tahon myöntämän merkin saamisen kriteerissä oleva jokin yksilöity vaatimus tai joitakin yksilöityjä vaatimuksia.

Käytännössä monikriteeristen ympäristömerkkien saamisen kriteereihin on vuosien kuluessa lisätty vaatimuksia yrityksen johtamisjärjestelmään tai sosiaaliseen vastuuseen liittyen, joten tästä syystä tietyn ympäristömerkin vaatiminen tuotteelta ei yleensä ole mahdollista. Sama koskee reilun kaupan merkkiä, ks. tämän osan kohdat 6.5 ja 9.3.

Todentaminen. Tarjoaja voi todentaa vaatimuksen täyttymisen esittämällä, että tavaralle tai palvelulle on myönnetty merkki.

Jos on vaadittu jotain tiettyä merkkiä, voi tarjoaja osoittaa vaatimusten täyttymisen myös muulla vastaavalla merkillä, joka varmistaa, että tavara tai palvelu täyttää vastaavat vaatimukset kuin alun perin vaaditussa merkissä on määritetty.

Jos on vaadittu jotain tiettyä merkkiä, mutta tarjoajalla ei ole ollut mahdollisuutta saada ko. merkkiä asetettujen määräaikojen kuluessa tarjoajasta riippumattomista syistä, on todentamiseksi hyväksyttävä myös muita asianmukaisia todistuskeinoja, kuten valmistajan tekninen asiakirja edellyttäen, että tarjoaja todistaa, että tuote täyttää asetetut vaatimukset tai merkin saamisen vaatimukset.

Jos tiettyä merkkiä ei ole vaadittu, tarjoajan voi todentaa vaatimuksen täyttymisen esittämällä valmistajan teknisellä asiakirjalla tai muulla vastaavalla selvityksellä.

Merkkien käyttämisessä vaatimuksena on hyvä tunnistaa seuraavat seikat:

- Ympäristömerkin vaatimuksia määritetään niille tuotteille ja palveluille, joissa ympäristövaikutuksia on mahdollisuus pienentää. Merkin saamisen vaatimuksia ei ole laadittu kaikille tuote- ja palveluryhmille.
- Vaatimukset asetetaan sellaiselle tasolle, että vain 10-20 % tuotteista kussakin tuoteryhmässä voi läpäistä merkin saamisen vaatimukset. Vaatimuksia tiukennetaan säännöllisin väliajoin.
- Tuote voi täyttää ympäristömerkin saamisen vaatimukset, mutta yritys ei ole esimerkiksi kustannussyistä hankkinut tuotteelle ympäristömerkkiä. Yrityksellä voi olla runsas tuotevalikoima samankaltaisia tuotteita. Kunkin ympäristömerkki maksaa erikseen.

Joutsenmerkin ja Euroopan ympäristömerkin internetsivuilla on yksityiskohtaista tietoa tuotteita tai tuoteryhmiä koskevista merkin saamista koskevista tuoteryhmäkohtaisista vaatimuksista. Vaatimuksia voidaan käyttää myös vertailuperusteina.

Esimerkki puhdistusaineista	Puhdistusaineet eivät saa sisältää aineita, jotka ovat tai jotka voivat vapauttaa aineita, jotka on luokiteltu syöpää aiheuttaviksi (Carc), mutageenisiksi (Mut) tai lisääntymiselle vaarallisiksi (Rep) taulukon 2 mukaisilla vaarakoodeilla tai riskilausekkeilla tai näiden yhdistelmillä.		
	Taulukko 2. Sisältyvien aineiden luokittelu		
		Vaarakategoria ja vaaralauseke /varoitukset ja R-lausekkeet	
	Luokittelu	CLP-asetus 1272/2008	EU:n seosdirektiivi 1999/45/EEC¹ / ainedirektiivi 67/548/EEC
	Syöpää aiheuttava	Carc. 1A tai 1B; H350 Carc. 1A tai 1B; H350i Carc. 2; H351*	Carc. kat. 1 tai 2; R45 Carc. kat. 1 tai 2: R49 Carc. kat. 3; R40 *
Perimää vaurioittava	Muta. 1A tai B; H340 Muta. 2; H341	Muta. kat. 2; R46 Muta. kat. 3; R68	
Selvitys: Tarjoaja voi todentaa vaatimuksen täyttymisen esittämällä, että tuotteelle on myönnetty ympäristömerkki tai muulla vastaavalla selvityksellä.			

6.1.3 GPP Toolkitin ja Motivan hankintapalvelun esimerkkien käyttäminen

Tietoa ympäristönäkökohtien huomioon ottamisesta hankinnan kohdetta koskevissa vaatimuksissa saa EU:n komission ylläpitämän Green Public Procurement Toolkitin internetsivuilla osoitteesta http://ec.europa.eu/environment/gpp/toolkit_en.htm, jossa on esimerkkejä ympäristöominaisuuksia koskevista vaatimuksista ja vertailuperusteista. Vaatimukset on jaoteltu perustason (core) vaatimuksiin ja kattaviin (comprehensive) vaatimuksiin.

Motivan hankintapalvelu on laatinut vastaavasti esimerkkejä ympäristövaatimuksista, jotka ovat osoitteessa www.motivanhankintapalvelu.fi.

GPP Toolkitin esimerkki-tuoteryhmiä	<ul style="list-style-type: none"> Siivoustuotteet ja siivouspalvelut, tietokoneet ja näytöt, terveydenhuollon sähkö- ja elektroniset laitteet, ruoka ja ravintolapalvelut, puutarhanhoitotuotteet ja puutarhanhoitopalvelut, sisävalaistus, teiden suunnittelu, rakentaminen ja ylläpito, WC:t, seinäpaneelit, vesikiertoiset lämmittimet, yhdistetty lämmitys ja voimantuotanto, kopio- ja graafiset paperit, sähkö, kalusteet, kuvantamislaitteet, toimistorakennusten suunnittelu, rakentaminen ja ylläpito, vesihanat, tekstiilit, kuljetusala sekä ja jätevesi-infrastuktuuuri.
Motivan esimerkki-tuoteryhmiä	<ul style="list-style-type: none"> Ammattikeittiölaitteet, elintarvikkeet, energiansäästöpalvelut, henkilö- ja pakettiajoneuvot, IT- ja toimistolaitteet, joukkoliikenne, kalusteet, kuljetuspalvelut, lämmitysjärjestelmät, lämpöyrittäjäyys, rakentaminen, ruokapalvelut, siivoisuus ja teknokemiantuotteet, sähkö, tekstiilit, työkalut sekä valaistus.

Esimerkki	Kopiopaperi, normaali toimistokäyttö.
-----------	---------------------------------------

kopiopaperia koskevista perustason vaatimuksista GPP Tool-kitista	<ul style="list-style-type: none"> Paperin on oltava valmistettu pelkästään keräyspaperikuiduista. Keräyspaperikuituihin kuuluvat sekä kulutuksesta kerätyt paperikuidut että valmistuksessa syntynyt hylkypaperi. Kulutuksesta kerätyt kuidut voivat olla peräisin kuluttajilta, toimistoista, kirjapainoista, kirjansitomoista tai vastaavista. Paperin valmistuksessa ei saa käyttää alkuainekloorikaasua. Myös kokonaan ilman klooriyhdisteitä (TCF) valmistettu paperi hyväksytään. <p>Selvitys: Jokin tyyppin I ympäristömerkki edellyttäen, että todentaa, että tuote on valmistettu kokonaan keräyspaperikuidusta tai muu vastaava selvitys.</p>
---	--

Ruotsin Upphandlingsmyndighetenin sivuilla on myös esimerkkejä ympäristövaatimuksista eri tuoteryhmille ja vaatimusten todentamisen eri vaihtoehdoista <http://www.upphandlingsmyndigheten.se/hallbarhet/stall-hallbarhetskrav/>

Esimerkki tekstiiliä koskevista vaatimuksesta ja sen todentamisesta	Teknisk specifikation		Uppfyller krav på respektive nivå			Verifikat som bevis på att kravet uppfylls
			BAS	AVANCERA D	SPJUTSPETS	
	KravID 10007	Färgämnen	☐ Ja	☐ Ja	-	BAS Certifieringssystem som uppfyller kravet, till exempel: × ☐ Oekotex Standard 100 (produktklass I, II, III, IV) eller × ☐ Nordic Ecolabelling of Textile, hides/ skins and leather Version 4 eller × ☐ EU Ecolabel 2009/567/EG eller × ☐ EU Ecolabel 2014/350/EU eller × ☐ Bra Miljöval Textil Kriterier 2012

6.2 Tuotantoprosessia ja -menetelmää koskevat vaatimukset

On mahdollista asettaa tuotteen tuotantomenetelmää koskevia vaatimuksia, jos ne liittyvät hankinnan kohteeseen eivätkä syrji tarjoajia. Näitä voivat olla vaatimukset, jotka liittyvät tuotteen valmistukseen ja vaikuttavat sen ominaisuuksiin, vaikka ne eivät välttämättä ole tuotteessa näkyviä. Voidaan siis edellyttää, että sähkö on tuotettava uusiutuvilla energialähteillä tai että elintarvikkeet on tuotettava luonnonmukaisilla menetelmillä, sillä tällaiset menetelmät ovat yleisesti toimittajien saatavilla. Sellaista vaatimusta ei voida asettaa, joka on jonkin toimittajan yksinoikeutena käyttämä menetelmä. Tarjoajan tulee todentaa vaatimuksen täyttyminen esittämällä valmistajan selvitys tai esittämällä, että tuotteelle on myönnetty ko. merkki tai muulla vastaavalla selvityksellä.

Tarjoajayritykseltä ei voida kuitenkaan vaatia, että yritys itse esim. lajittelee jätteensä tai käyttää energiatehokkaita laitteita tai energiansäästölamppuja toimissaan, koska nämä seikat eivät liity itse hankinnan kohteeseen.

Luomu-merkki on esimerkki merkistä, joka koskee tiettyä tuotantomenetelmää. Luomutuotannolla tarkoitetaan valvottua ja sovittuihin tuotantomenetelmiin sitoutunutta kasvinviljelyä, kotieläintuotantoa sekä elintarvikkeiden jalostusta ja markkinointia. Luomutuotannon vaatimukset on määritelty EU:n luomuasetuksessa eli neuvoston asetuksessa (EY) N:o 834/2007 luonnonmukaisesta tuotannosta ja luonnonmukaisesti tuotettujen tuotteiden merkinnöistä. Luomuasetuksen mukaan luonnonmukaisesti tuotettuna saa myydä vain tuotteita, joiden maatalousperäisistä raaka-aineista vähintään 95 prosenttia on luonnonmukaisesti tuotettu.

<p>Esimerkki luomu-tuotetta koskevasta vaatimuksesta</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Elintarvike x:n tulee olla tuotettu EU:n luomuasetuksessa (EY) N:o 834/2007 vahvistettujen luonnonmukaista tuotantotapaa koskevien sääntöjen mukaisesti. <p>Selvitys: Tarjoaja voi todentaa luomutuotantotapaa koskevan vaatimuksen täyttymisen esittämällä, että tuotteelle on myönnetty luomutuotantoa koskeva merkki (luomumerkki).</p>
--	--

6.3 Pakolliset energiatehokkuutta koskevat vaatimukset

6.3.1 Yleistä energiatehokkuusvaatimuksista

Energiatehokkuusdirektiivin (2012/27/EU) 6 artikla edellyttää, että keskushallintoon kuuluvat viranomaiset hankkivat ainoastaan energiatehokkaita tuotteita, palveluita ja rakennuksia sikäli kuin se on johdonmukaista kustannustehokkuuden, taloudellisen toteutettavuuden, laajemman kestävyuden, teknisen soveltuvuuden ja riittävän kilpailun kanssa. Energiatehokkuusvaatimuksia on asetettava hankinnoissa, jotka ylittävät EU-kynnysarvot. Energiatehokkuusdirektiivin liitteessä III yksilöidään, mitä tuotteita velvoite koskee ja minkälaisia energiatehokkuusvaatimuksia tulee asettaa. Lisätietoa ja määräyksiä tuotteiden energiatehokkuudesta:

- ekosuunnitteludirektiivi (2009/125/EY),
- energiamerkintädirektiivi (2010/30/EU),
- Energy Star -asetus (2008/106/2008/EY),
- Rengasmerkintäasetus (1222/2009),
- Laki ajoneuvojen energia- ja ympäristövaikutusten huomioon ottamisesta julkisissa hankinnoissa (1509/2011) sekä
- Rakennusten energiatehokkuusdirektiivi (2010/31/EU).

Em. velvoite koskee myös keskushallintoviranomaisille palveluita tarjoavaa palvelutarjoajaa siten, että palveluntarjoajan on käytettävä palvelua tuottaessaan parhaimpaan energiatehokkuusluokkaan kuuluvia tuotteita. Velvoite koskee kuitenkin vain uusia tuotteita, joita palvelun tarjoaja hankkii sopimuskaudella palvelun tuottamiseksi.

6.3.2 Toimistolaitteiden Energy Star -asetuksen energiatehokkuusvaatimukset

EU:n Energy Star -asetuksen (EY) N:o 106/2008 mukaan keskushallintoviranomaisten tulee toimistolaitteiden, kuten erityyppisten työasemien sekä kuvantamislaitteiden (kopiokoneet, faksit, tulostimet, skannerit, postituskoneet, monitoimilaitteet) ja näyttöjen hankinnoissa edellyttää, että tuotteet täyttävät vähintään uusimmat Energy Star -asetuksen mukaiset energiatehokkuusvaatimukset. EU:n Green Public Procurement Toolkitin määrittelyissä on huomioitu myös Energy Star -asetuksen vaatimukset.

Em. vaatimukseen sisältyy mm. seuraavaa:

- energiakulutus valmius- ja lepotilassa on mahdollisimman alhainen
- laitteiden tulee kytkeytyä valmius- tai lepotilaan, kun niitä ei käytetä
- laitteet tulee toimittaa energiasäästöominaisuudet valmiiksi aktivoituna ja toimivina tulevassa käyttöympäristössä.

Esimerkki tietokoneista	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Työasemien on täytettävä Energy Star -asetuksen mukaiset uusimmat energiatehokkuusvaatimukset, jotka ovat saatavilla osoitteessa www.eu-energystar.org. <p>Selvitys: Energy Star -merkillä varustettujen tuotteiden katsotaan täyttävän vaatimukset. Kaikki muut asianmukaiset todisteet, kuten teknisiä tietoja koskevat valmistajan asiakirjat tai tunnustetun elimen koestusraportti, joka osoittaa kriteerien täyttymisen, hyväksytään myös.</p>
-------------------------	---

6.3.3 Moottoriajoneuvoja ja henkilöliikenteen kuljetuspalveluja sekä renkaita koskevat energiatehokkuusvaatimukset

Laki ajoneuvojen energia- ja ympäristövaikutusten huomioon ottamisesta julkisissa hankinnoissa (1509/2011) edellyttää, että hankintayksiköt sekä tietyt liikenteenharjoittajat ottavat tieliikenteen moottoriajoneuvoja sekä tieliikenteeseen tarkoitettulla moottoriajoneuvolla suoritettavien henkilöliikenteen kuljetuspalveluja ostaessaan huomioon ajoneuvon elinkaarenaikaiset energia- ja ympäristövaikutukset, mukaan lukien energiankulutuksen, hiilidioksidipäästöt sekä typenoksidi-, hiilivety- ja hiukkaspäästöt.

Ajoneuvojen energia- ja ympäristövaikutukset voidaan ottaa huomioon asettamalla hankintaa koskevassa tarjouspyynnössä mainittuja vaikutuksia koskevia vähimmäisvaatimuksia. Vaatimusten asettamisessa voidaan käyttää myös ympäristömerkin saamiselle asetettuja kriteereitä. Vaihtoehtoisesti energiakulutus ja päästöt voidaan ottaa huomioon hinta-laatusuhteen vertailuperusteissa. Tarjoajan tulee todentaa vaatimuksen täytyminen esittämällä esim. valmistajan asiakirja siitä, että tuote täyttää asetetut vaatimukset. Lisätietoja uusien autojen kulutus- ja päästötiedoista ja vaatimusten asettamisesta saa mm. Trafian ylläpitäältä Autovertaamo-sivustolta <http://ekoake.autoalanverkkopalvelu.fi/>. Siellä on auto-merkeittäin ja malleittain saatavilla tietoa mm. auton käyttövoimasta, polttoaineen kulutuksesta, CO₂-päästöistä sekä typenoksidi-, hiilivety- ja hiukkaspäästöistä:

Esimerkki autoista	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Henkilöauton (4-5 henkilöä) polttoaineen kulutuksen tulee olla enintään x,x l/100 km, CO₂-päästöjen tulee olla enintään xxx g/km (esim. enintään 120 g/km). <p>Selvitys: Tarjoaja voi todentaa kulutus- ja päästövaatimusten täyt-</p>
--------------------	---

	tymisen esittämällä asianmukaiset todisteet, kuten teknisiä tietoja koskevat valmistajan asiakirjat.
--	--

Renkaiden osalta Energiatehokkuusdirektiivi velvoittaa valtion keskushallintoveranomaisia hankkimaan ainoastaan renkaita, jotka kuuluvat korkeimpaan polttoainetaloudellisuusluokkaan. Velvoite ei kuitenkaan estä hankkimasta korkeimpaan märkäpitoluokkaan tai vierintämeluluokkaan kuuluvia renkaita, jos se on perusteltua turvallisuuteen tai kansanterveyteen liittyvistä syistä.

6.3.4 Energiaan liittyvien tuotteiden energiatehokkuusvaatimukset

Energiamerkintä osoittaa tuotteen energiakulutuksen asteikolla A-G. Eräissä tapauksissa käytössä ovat myös A-luokkaa paremmat luokat A+, A++ ja A+++. Energiamerkinnästä saa apua selvitetessä energiatehokkuudeltaan parhaan tuotteen hankkimista.

Energiamerkintää koskeva vaatimus on asetettu seuraaville tuoteryhmille:

- lamput, valaisimet
- televisiot
- *[kotitalouksien astianpesukoneet, kylmäsäilytyslaitteet, pyykinpesukoneet, kuivausrummut, sähköuunit ja huoneilmastointilaitteet]*

Ammattikeittölaitteiden hankinnassa noudatetaan soveltuvin osin samoja periaatteita, mutta näille laitteille ei ole energiamerkintää toistaiseksi. Hehkulamppuväläisimiin tulee hankkia hehkulamppujen tilalle kierrekantaisia pienloiste- tai led-lamppuja tai muita valotehokkuudeltaan vastaavia energiansäästölamppuja.

Kannattaa kiinnittää huomiota myös siihen, että laitteiden mitoitus ja suorituskyky vastaavat todellista käyttötarkoitusta. Liian suuren tehon omaava tuote voi energiatehokkaanakin aiheuttaa tarpeetonta energiankulutusta. Vaihtoehtoisesti energiankulutus ja energiatehokkuus voidaan ottaa huomioon vertailuperusteissa. Lisätietoja energiatehokkuudesta saa TEM:n julkaisemasta Energiatehokkuus julkisissa hankinnoissa -oppaasta

<http://tem.fi/documents/1410877/2795834/Energiatehokkuus+julkisissa+hankinnoissa/1f3d1ad9-f7a9-4169-95a5-6a96414e9a29>.

Esimerkki televisiota koskevasta energiatehokkuusvaatimuksesta	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Televisioiden tulee olla energiatehokkuudeltaan A+ energiatehokkuusluokkaa <i>[kulloinkin voimassa oleva paras energiatehokkuusluokka]</i>. Selvitys: Energiaan liittyvän tuotteen teknisessä käsikirjassa, esitteessä ja muussa tuotteen teknisiä ominaisuuksia kuvaavassa teknisessä myyninedistämisaineistossa on mainittava tuotteen energiatehokkuusluokka tai annettava tarvittavat tiedot sen energiankulutuksesta. Kaikkien A+ -energiatehokkuusluokkaa osoittavalla energiamerkinnällä varustettujen tuotteiden katsotaan täyttävän vaatimukset.
--	---

6.4 Esteettömyyttä ja kaikille sopivaa suunnittelua koskevat vaatimukset

Kun hankinnan kohde on tarkoitettu luonnollisten henkilöiden käyttöön, hankintalaki edellyttää, että asianmukaisesti perusteltuja tapauksia lukuun ot-

tamatta hankinnan kohde on määriteltävä siten, että otetaan huomioon esteettömyys vammaisille käyttäjille sekä kaikkien käyttäjien vaatimukset täytävä suunnittelu. Hankinnan kohde on määriteltävä viittaamalla muualla lainsäädännössä tai Euroopan unionin säädöksellä pakollisiksi säädettyihin esteettömyysvaatimuksiin. Tämä tulee kyseeseen erityisesti julkisten rakennusten ja tilojen suunnittelussa, asetettaessa vaatimuksia ICT-laitehankinnoissa sekä myös esimerkiksi tulkkauksipalveluissa.

6.5 Reilun kaupan vaatimukset

Koska julkisissa hankinnoissa vaatimusten on liityttävä hankinnan kohteeseen ja sen ominaisuuksiin, ei reilun kaupan tuotteita koskevien vaatimusten esittäminen vaatimusmäärittelyssä ole ongelmaton.

Reilun kaupan merkkien saamisen kriteereissä on yleisesti vaatimuksia, jotka eivät suoraan liity hankinnan kohteeseen, vaan esimerkiksi tuotteen hintatakuuseen (tuotteesta maksetaan viljelijälle vähintään takuuhinta, joka kattaa ympäristön ja ihmisten kannalta kestävä tuotannon kustannukset) ja lapsityövoiman käytön kieltoon. Tästä syystä on suositeltavaa, että tarjoaja pyydetään vakuuttamaan, että se voi sopimuskaudella voi todentaa tuotteen vaatimusten täyttymisen reilun kaupan merkillä tai muulla selvityksellä, joka osoittaa, että tuote täyttää reilun kaupan merkin saamisen kriteerit. Katso tästä tarkemmin tämän osan kohdassa 9.3.1.

Reilu kauppa on yleiskäsite ja siten reilun kaupan merkkejä on nykyisin lukuisia erilaisia: mm. Reilu Kauppa eli Fairtrade, Max Havelaar, Rainforest Alliance ja Utz Certified. Näiden merkkien saamisen kriteerit poikkeavat toisistaan, mikä hankaloiittaa reilua kauppaa koskevien vaatimusten asettamista ja merkkien käyttämistä vaatimusten todentamiseen.

6.6 Kestävää tuotantoa ja tuotantoketjua koskevat vaatimukset

Tuotteelle voidaan asettaa myös muu kestävä tuotantoa tai tuotantoketjun kestävyttä koskeva vaatimus. Tarjoajan tulee todentaa vaatimuksen täyttyminen esittämällä, että tuotteelle on myönnetty ko. merkki tai muulla vastaavalla selvityksellä.

Puuraaka- aineen alku- perän seu- ranta:	<ul style="list-style-type: none"> ▪ FSC (Forest Stewardship Council). FSC Alkuperäketjun sertifiointi jäljittää FSC-sertifioitun ja kontrolloidusta lähteistä olevan puun koko tuotantoketjun läpi ja vahvistaa, että nämä on pidetty erillään muusta materiaalista läpi koko tuotantoketjun. ▪ PEFC (The Programme for the Endorsement of Forest Certification). PEFC-merkki osoittaa, että jokaisella yrityksellä, joka on puuta tai siitä valmistettua tuotetta matkan varrella jalostanut, on PEFC-järjestelmän mukainen sertifioitu puun alkuperän seurantajärjestelmä.
Kestävä ka- lastus ja ka- latuotanto:	<ul style="list-style-type: none"> ▪ MSC (Marine Stewardship Council). MSC-jäljitettävyyssstandardi varmistaa MSC -sertifioitujen kala- ja äyriäistuotteiden jäljitettävyyden läpi tuotantoketjun aina kalastusalukselta kuluttajalle saakka.

Huomaa, että EU:n tavaroiden ja palveluiden vapaan liikkumisen periaate estää sen, ettei vaatimukseksi voi asettaa sitä, että elintarvikkeiden tulisi olla lähellä

tuotettuja tuotteita eli lähiruokaa tai että ravintolapalvelussa tarjottaisiin lähiruokaa. Sen sijaan ruokalista voidaan rakentaa siten, että se sisältää esim. sesonginmukaista tai kasvisruokaa tai luonnonmukaisesti tai muuten vastuullisesti tuotettua ruokaa tai että leivän tulee olla samana aamuna leivottua.

Maa- ja metsätalousministeriö on antanut valtioneuvoston periaatepäätöksen julkisten elintarvike- ja ruokapalveluhankintojen arviointiperusteista 29.6.2016. Siinä edellytetään, että julkisissa elintarvike- ja ruokapalveluhankinnoissa tavoitellaan korkeaa laatua ja kokonaistaloudellista kestävyyttä. Tähän päästään vaatimalla hankinnoissa sellaisten elintarvikkeiden ja ruokapalveluiden käyttöä, jotka on tuotettu ympäristön kannalta hyvillä viljely- ja tuotantomenetelmillä ja eläinten hyvinvointia ja elintarviketurvallisuutta edistävillä tavoilla. Esimerkiksi sianlihaa ostettaessa tulee edellyttää, että tuote on peräisin tilalta, jossa sian saparoita ei katkaista. Käytännössä Suomessa toimitaan näin, mutta asian todentaminen ei ole vielä mahdollista esimerkiksi tätä asiaa koskevalla merkillä. Toimitajalta tulee pyytää muu selvitys.

6.7 Innovatiivisuus ja vaikuttavuus hankinnan kohteen vaatimuksissa

Markkinakartoituksen ja teknisen vuoropuhelun perusteella on toivottavasti selvinnyt, onko markkinoilla halukkaita tarjoajia, joilla on halukkuutta osallistua innovatiivisen tai vaikuttavuusperusteisen hankinnan toteuttamiseen. Innovatiivisten ja vaikuttavuusperusteisten hankintojen toteuttamisesta ja hankinnan kohteen vaatimuksista on Suomessa laadittu erilaisia dokumentteja hyvistä käytännöistä, joita voi hyödyntää oman hankinnan kohteen määrittelyn ideoinnissa. Asian luonteen vuoksi tähän ei ole saatavilla valmiita esimerkkilauseita.

Tärkeintä on varmistaa, että hankinnan kohdetta ei määritellä lukuisilla tiukoilla hankinnan kohteen ja sen toteutustavan ehdottomilla vaatimuksilla, vaan käytetään toiminnallisia vaatimuksia ja/tai kuvataan lopputulosta ja kytketään siihen palkkiomalli, jossa pääpaino on lopputuloksen saavuttamisella, ei työn tekemisellä.

Kannattaa myös muistaa, että hankinnan kohteen määrittely voidaan laatia markkinakartoituksessa saatujen tulosten perusteella ja käynnistää hankinta neuvottelumenettelyllä, jos keskeiset vaatimukset ovat selvillä. Jos sen sijaan hankinnan ratkaisuvaihtoehdoista ei ole käsitystä, hankinta voidaan toteuttaa kilpailullisella neuvottelumenettelyllä, jonka aikana vaatimusmäärittelyä tarkennetaan. Jos hankinta edellyttää tuotekehitystä, vaihtoehtoina ovat innovaatiokumppanuus tai ennen hankintaa tehtävä tutkimus- ja tuotekehitysvaihe, kuten edellä tämän osan kohdassa 5 on käsitelty.

7. Soveltuvuusvaatimukset, poissulkuperusteet ja muut selvitykset

7.1 Soveltuvuusvaatimukset

Vastuullisuus, innovatiivisuus ja vaikuttavuus voidaan ottaa huomioon usealla tavalla tarjoajaa koskevissa soveltuvuusvaatimuksissa. Soveltuvuusvaatimuksia laadittaessa tulee muistaa suhteellisuusperiaate.

EU-hankinnoissa soveltuvuusvaatimukset ilmoitetaan käyttämällä ns. ESPD-lomaketta. Kansallisissa hankinnoissa, SOTE- ja muiden erityisten palvelujen han-

kinnoissa ja tarvittaessa pienhankinnoissa soveltuvuusvaatimuksia voidaan asettaa ja niitä koskevia selvityksiä voidaan pyytää esimerkiksi käyttämällä tarjouslomaketta, koska niissä ei käytetä ns. ESPD-lomaketta. Kansallisissa sekä SOTE- ja muiden erityisten palvelujen hankinnoissa selvitysten pyytämistä ei ole rajoitettu tiettyihin hankintalaissa mainittuihin seikkoihin kuten EU-hankinnoissa.

Tarjoajalta voidaan pyytää esimerkiksi selvitystä aiemmasta kokemuksesta eli selvitystä sellaisista referensseistä, joilla tarjoaja todentaa, että sillä on kokemusta esimerkiksi ko. hankintaan liittyvistä ympäristönäkökohtien huomioon ottamisesta aiemmissa hankkeissa tai ko. seikkaa koskevasta tutkimus- tai tuotekehityshankkeista, jolloin kokemukset voivat olla myös osoitus tarjoajan ja/tai tuotteen innovatiivisuudesta tai vaikuttavuudesta.

Sosiaalisen vastuun osalta tulee käytännössä kyseeseen kokemus esimerkiksi esteettömyyden tai kaikille sopivan suunnittelun huomioon ottamisesta.

Käytettäessä innovaatiokumppanuus -menettelyä tulee hankintalain mukaan kumppanin valinnassa arvioida ehdokkaan valmiuksia tutkimukseen ja kehittämiseen sekä innovatiivisten ratkaisujen kehittämiseen ja toteuttamiseen.

EU-hankinnoissa tarjoaja esittää selvityksensä täyttämällä ESPD-lomakkeen IV osan C-kohdassa yksilöityjä vaatimuksia koskevat tiedot aiemmasta kokemuksestaan. Muissa kuin EU-hankinnoissa tarjoaja antaa selvityksen tarjouspyynnössä ilmoitetulla tavalla.

<p>Tarjoajan soveltuvuusvaatimus Kokemus ympäristönäkökohtien (tai muiden vastaavien seikkojen) huomioon ottamisesta ESPD-lomake</p>	<p>Tarjoaja on suorittanut hankintayksikön vaatimana ajanjaksona seuraavat hankintayksikön vaatimukset täyttävät tavaratoimitusten tai palvelusuoritusten tyypit: Hankintayksikön vaatimukset [esim. kokemus siivouspalveluiden tuottamisesta käyttäen siivousaineita, jotka eivät sisällä haitallisia kemikalleja tai kokemusta tietyistä innovatiivisista toimintamallista jne.]:</p> <p>Luetteloa laadittaessa ilmoitetaan arvo, ajankohdat ja julkiset tai yksityiset vastaanottajat:</p> <table border="1" data-bbox="411 1442 1257 1559"> <thead> <tr> <th data-bbox="411 1442 580 1507">Vuosi</th> <th data-bbox="580 1442 750 1507">Kuvaus</th> <th data-bbox="750 1442 892 1507">Arvo</th> <th data-bbox="892 1442 1086 1507">Ajankohdat</th> <th data-bbox="1086 1442 1257 1507">Vastaanottajat</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td data-bbox="411 1507 580 1559"></td> <td data-bbox="580 1507 750 1559"></td> <td data-bbox="750 1507 892 1559"></td> <td data-bbox="892 1507 1086 1559"></td> <td data-bbox="1086 1507 1257 1559"></td> </tr> </tbody> </table>	Vuosi	Kuvaus	Arvo	Ajankohdat	Vastaanottajat					
Vuosi	Kuvaus	Arvo	Ajankohdat	Vastaanottajat							

Tarjoajalta voidaan pyytää myös sitoumusta siitä, että tarjoaja toteuttaa hankinnan kohteen sitä edellyttäessä hankintasopimuksen toteuttamisen yhteydessä hankintayksikön määrittelemiä ja tarvittaessa tarjoajan tarkentamia ympäristöasioiden hallintatoimenpiteitä. EU-kynnysarvot ylittävässä hankinnassa tieto kysytään ESPD-lomakkeen IV osan C-kohdassa. Kohtaan ei aiemmasta käytännöstä poiketen kirjoiteta kysymyksiä vaan vaatimuksia, joihin tarjoajan tulee kyetä vastaamaan joko "kyllä" tai "ei". Valitulta tarjoajalta voidaan pyytää tarkempaa selvitystä vaatimusten toteuttamisesta.

<p>Tarjoajan soveltu-</p>	<p>Tarjoaja toteuttaa seuraavat hankintayksikön vaatimukset täyttävät ympäristöasioiden hallintatoimenpiteet hankintasopimuksen toteutta-</p>
---------------------------	---

<p>vuusvaatimus Esimerkki ympäristöasioiden hallintatoimenpiteistä</p>	<p>misen yhteydessä.</p> <p>Hankintayksikön vaatimukset: [Määrittele vaatimukset tapauskohtaisesti ottaen huomioon ne ympäristönäkökohtiin liittyvät tavoitteet, jotka ovat ko. tuoteryhmälle tärkeitä. Esimerkkejä alla:]</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Tarjoaja ottaa huomioon ajoneuvokaluston CO₂-päästöjen ja polttoainekulutuksen vähentämistarpeen kalustoa uusittaessa. ▪ Tarjoaja kiinnittää huomiota energiatehokkuuteen ajoneuvokaluston siirrossa ja muussa palvelutuotannossa. TAI ▪ Onko tarjoajan henkilöstölle järjestetty mahdollisuus osallistua taloudellisen ajotavan koulutukseen TAI haitallisten kemikaalien käsittelyä koskevaan koulutukseen tms. <p>Kyllä [☐] Ei [☐]</p>
--	---

Tarjoajalta voidaan lisäksi kysyä tietoa sosiaalisen vastuun osalta tarjoajan toimitusketjun hallinnasta ESPD-lomakkeen IV osan kohdassa C tai ympäristöasioiden hallintajärjestelmästä ESPD-lomakkeen IV osan kohdassa D.

<p>Tarjoajan soveltuvuusvaatimus Toimitusketjun hallinnointi</p>	<p>Tarjoaja käyttää seuraavia hankintayksikön vaatimukset täyttäviä toimitusketjun hallinnointi- ja seurantajärjestelmiä hankintasopimuksen toteuttamisen yhteydessä:</p> <p>Hankintayksikön vaatimukset: [määrittele järjestelmä]</p> <p>Kyllä [☐] Ei [☐]</p> <p>Jos vastaus on ei, selvitys siitä, miksi näin on ja millaisia muita todisteita toimitusketjun hallinnointi- ja seurantajärjestelmistä tai standardeista tarjoaja voi esittää.</p>
<p>Tarjoajan soveltuvuusvaatimus Ympäristöasioiden hallintaa koskevat standardit</p>	<p>Pystyykö tarjoaja esittämään riippumattomien laitosten antamia todistuksia siitä, että tarjoaja noudattaa hankintayksikön vaatimukset täyttäviä ympäristöasioiden hallintajärjestelmiä tai standardeja?</p> <p>Hankintayksikön vaatimukset: [määrittele järjestelmä]</p> <p>Kyllä [☐] Ei [☐]</p> <p>Jos vastaus on ei, selvitys siitä, miksi näin on ja millaisia muita todisteita ympäristöasioiden hallintajärjestelmistä tai standardeista tarjoaja voi esittää.</p> <p>Selvitys:</p> <p>Jos kyseiset asiakirjat ovat saatavilla sähköisesti, annetaan seuraavat tiedot: - - (internetosoite, asiakirjat antanut viranomainen tai elin, tarkat asiakirjaviitteet):</p>

7.2 Vastuullisuus poissulkuperusteissa

Hankintalaki edellyttää, että EU-hankinnoissa j tarjoajilta tulee vaatia ESPD-lomakkeella vakuutus siitä, ettei tarjoaja ole syyllistynyt pakollisiin eikä harkinnanvaraisiin poissulkuperusteisiin. Näistä vastuullisuusnäkökohtiin voivat

liittyä ESPD-lomakkeen III osassa olevat seuraavat pakolliset ja harkinnanvaraiset poissulkuperusteet ja niitä koskevat kysymykset:

<p>Tarjoajaa koskevat pakolliset poissulkemisperusteet:</p> <p>Taloudellinen vastuu</p> <p>Sosiaalinen vastuu</p>	<p><i>Direktiivin 2014/24/EU 57 artiklan 1 kohdassa esitetään seuraavat poissulkemisperusteet:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Osallistuminen rikollisjärjestön toimintaan; 2. Korruptio; 3. Petokset; 4. Terrorisimirikokset tai terroritoimintaan liittyvät rikokset; 5. Rahanpesu tai terrorismin rahoitus; 6. Lapsityövoima ja muut ihmiskaupan muodot <p>Perusteet, jotka liittyvät direktiivin 57 artiklan 1 kohdassa vahvistettujen perusteiden täytäntöönpanosta annettujen kansallisten säännösten mukaisiin tuomioihin:</p> <p>Onko tarjoajalle itselleen tai mille tahansa henkilölle, joka on sen hallinto-, johto- tai valvontaelimen jäsen tai jolla on siinä päätös-, edustus- tai valvontavaltaa, annettu jostakin edellä luetelluista syistä lainvoimainen tuomio, joka on annettu enintään viisi vuotta sitten tai jolla suoraan vahvistettu poissulkeminen on edelleen voimassa? Kyllä [] Ei []</p> <p>Jos vaaditut asiakirjat ovat saatavilla sähköisesti, annetaan seuraavat tiedot: (internetosoite, asiakirjan antanut viranomaisen tai elin, tarkat asiakirjaviitteet): Jos vastaus on kyllä, ilmoitetaan:</p> <ol style="list-style-type: none"> a) tuomion antamispäivä, mitä poissulkemisperusteiden 1-6 kohdista tuomio koskee ja syy(t) tuomion antamiseen, b) tuomionsaajan tunnistetiedot c) siltä osin kuin se määrätään suoraan tuomiossa; Poissulkemisajan pituus: ja asianomainen kohta <p>Jos vaaditut asiakirjat ovat saatavilla sähköisesti, annetaan seuraavat tiedot: (internetosoite, asiakirjan antanut viranomaisen tai elin, tarkat asiakirjaviitteet):</p> <p>Jos tarjoaja on saanut tuomion, onko se toteuttanut toimia osoittaakseen luotettavuutensa huolimatta kyseisen poissulkemisperusteen olemassa olostä ("puhdistautuminen") Jos vastaus on kyllä, kuvaus toteutetuista toimista:</p>
<p>Puhtaasti kansalliset poissulkemisperusteet</p> <p>Sosiaalinen vastuu</p>	<p>Onko tarjoaja tuomittu rikoslain 47 luvun 3 a §:n mukaisesti kiskonnantapaisesta työsyrynnästä? Kyllä [] Ei []</p> <p>Jos vastaus on kyllä, onko tarjoaja toteuttanut puhdistautumistoimia? Kyllä [] Ei []</p> <p>Jos on, kuvaus toteutetuista toimenpiteistä. Jos vaaditut asiakirjat ovat saatavilla sähköisesti, annetaan seuraavat tiedot: (verkko-osoite, asiakirjan antanut viranomaisen tai elin, tarkat asiakirjaviitteet):</p>
<p>Harkinnanvarainen</p>	<p>Onko tarjoaja rikkonut oman tietonsa mukaan ympäristö-, sosiaali- ja työoikeudellisia velvoitteitaan [ks. <i>Direktiivin artikla 18.2, esim. ym-</i></p>

poissulkupe- ruste	<i>päristörikos</i>]? Kyllä [] Ei []
Vastuullisuus	Jos vastaus on kyllä, onko tarjoaja toteuttanut toimia osoittaakseen luotettavuutensa kyseisen poissulkemisperusteen olemassaolosta huolimatta ("puhdistautuminen"): Kyllä [] Ei [] Jos on, kuvaus toteutetuista toimenpiteistä.
Harkinnan- varainen poissulkupe- ruste Taloudellinen vastuu	Onko talouden toimija jossakin seuraavista tilanteista: a) konkurssi, tai b) maksukyvyttömyys- tai likvidaatiomenettelyn kohde, tai c) järjestely velkojien kanssa, tai d) muu vastaava tilanne, joka johtuu kansalliseen lainsäädäntöön ja kansallisiin määräyksiin perustuvasta samankaltaisesta menettelystä, tai e) sen varoja hallinnoi selvitysmies tai tuomioistuin, tai f) sen liiketoiminta on keskeytetty? Jos vastaus on kyllä: – Lisätietoja: – Syyt siihen, että talouden toimija pystyy kaikesta huolimatta suoriutumaan sopimuksesta ottaen huomioon kyseisissä olo- suhteissa sovellettavat liiketoiminnan jatkamista koskevat kansalliset säännöt ja toimet?
Harkinnan- varainen poissulkupe- ruste Vastuullisuus	Onko tarjoaja syyllistynyt ammatin harjoittamiseen liittyvään vaka- vaan virheeseen? [<i>huom. esim. työsuojelua tai työaikalakia koskeva seikka sosiaalisen vastuun osalta, ympäristölainsäädäntöä koskeva seikka ympäristövastuun osalta tai taloudellisen vastuun osalta esim. kirjanpito- tai arvonlisäverolainsäädäntöä koskeva seikka</i>] Kyllä [] Ei [] Jos vastaus on kyllä, lisätietoja:
Harkinnan- varainen poissulkupe- ruste Taloudellinen vastuu	Onko talouden toimija täyttänyt kaikki verojen tai sosiaaliturvamaksu- jen maksamiseen liittyvät velvoitteensa sekä maassa, johon toimija on sijoittautunut, että hankintaviranomaisen tai -yksikön jäsenvaltio- sa, jos se on muu kuin sijoittautumismaa? Kyllä [] Ei [] Jos vastaus on ei, ilmoitetaan: a) kyseinen maa tai jäsenvaltio b) kyseinen määrä c) tapa, jolla velvoitteiden rikkominen on todettu: 1) oikeudellisella tai hallinnollisella päätöksellä: Onko päätös lopullinen ja sitova? Tuomion tai päätöksen päiväys: Jos kyse on tuomiosta ja jos poissulkemisen kesto on määrätty suo- raan tuomiossa: 2) muulla tavalla, millä: d) Onko talouden toimija täyttänyt velvollisuutensa maksamalla verot tai sosiaaliturvamaksut taikka onko toimija sopinut sitovasta järjeste- lystä niiden maksamista varten, mukaan lukien mahdolliset kertyneet korot tai sakot?

Pakolliset poissulkuperusteet on selvitettävä myös SOTE- ja muiden erityisten palvelujen hankinnoissa, mutta niissä ei ole pakko käyttää ESPD-lomaketta. Kansallisissa hankinnoissa ei ole velvollisuutta selvittää pakollisia poissulkuperusteita.

7.3 Muut tarjoajalta pyydettävät selvitykset

Jos hankinta kuuluu tilaajavastuulain piiriin, tulee hankintayksikön pyytää valitulta tarjoajalta tilaajavastuulaissa mainitut selvitykset. Tästä syystä vaatimus on syytä kirjoittaa jo tarjouspyyntöön erilliseksi kohdaksi muuna valitulta tarjoajalta pyydettävänä selvityksenä. Tilaajavastuulain selvitysvelvollisuus ei perustu hankintalakiin. Siitä syystä selvitysvelvollisuutta koskevaa laiminlyöntiä ei tule suoraan käsitellä poissulkuperusteena, vaan toimittajalta tulee pyytää tarvittaessa uudestaan selvityksiä. Markkinaoikeus ei myöskään käsittele tilaajavastuulakiin liittyviä kysymyksiä. Lisäksi voidaan pyytää selvitystä siitä, ettei toimittaja ole liiketoimintakiellossa.

Tilaajavastuulain selvitykset	<p>Valittu tarjoaja sitoutuu pyydettäessä ennen hankintasopimuksen solmimista toimittamaan hankintayksikölle seuraavat tiedot tilaajavastuulain (1233/2006) mukaisen selvitysvelvollisuuden toteuttamiseksi:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Kaupparekisterin ote - Selvitys merkinnästä seuraaviin rekistereihin, jos tarjoaja on lainsäädännön mukaan velvollinen niihin rekisteröitymään <ul style="list-style-type: none"> o ennakkoperintärekisteri o arvonlisäverovelvollisten rekisteri o työnantajarekisteri - Todistus verojen maksamisesta tai verovelkatodistus taikka selvitys siitä, että verovelkaa koskeva maksusuunnitelma on tehty; - Todistukset eläkevakuutusten ottamisesta ja eläkevakuutusmaksujen suorittamisesta tai selvitys siitä, että erääntyneitä eläkevakuutusmaksuja koskeva maksusopimus on tehty - Selvitys työhön sovellettavasta työehtosopimuksesta tai keskeisistä työehdoista - Selvitys työterveyshuollon järjestämisestä - Todistus tapaturmavakuutuksen ottamisesta (vain rakennusalalla) - Ulkomailta lähetetyistä työntekijöistä selvitys sosiaaliturvan määräytymisestä. <p>Asiakirjat tai tilaajavastuulain edellyttämät tiedot tuottavasta palvelusta saatu raportti (esim. www.tilaajavastuu.fi), joista pyydetyt tiedot ilmenevät, eivät saa olla 3 kk vanhempia.</p> <p>Jos toimittaja ja sen käyttämät alihankkijat ovat mukana Tilaajavastuu.fi -palvelussa ja edellä tässä kohdassa tarkoitettut selvitykset ja niissä tapahtuvat muutokset ovat hankintayksikön saatavilla ja tarkastettavissa ko. palvelusta, ei toimittajan tarvitse toimittaa niitä ennen sopimuskauden alkua ja sen aikana hankintayksikölle erikseen.</p> <p>Jos Tilaajavastuu.fi -palvelun tiedoissa on toimittajaa tai sen alihank-</p>
-------------------------------	--

	<p>kijaa koskeva häiriömerkintä, tulee toimittajan pyynnöstä esittää hankintayksikölle häiriötä koskeva tarpeellinen lisäselvitys siten, että edellä tarkoitettujen velvoitteiden täytyminen voidaan asianmukaisesti todeta.</p> <p>Jos tarjoaja on ulkomainen yritys, on tilaajavastuulain mukaisia selvityksiä ja todistuksia vastaavat tiedot toimitettava sijoittumismaan lainsäädännön mukaisina rekisteriotteina tai vastaavalla todistuksella tai muulla yleisesti hyväksyttävällä tavalla.</p> <p>Selvitysten tarkoituksena on todentaa tarjoajan lainmukainen toiminta ja yhteiskuntavelvoitteiden noudattaminen. Selvityksiä ei käytetä tarjousten vertailussa.</p> <p>Selvitys:</p> <p>Tarjoaja sitoutuu pyydettyä toimittamaan tilaajavastuulain (1233/2006) mukaisen selvitysvelvollisuuden toteuttamiseksi tarvittavat tiedot: Kyllä [] Ei []</p> <p>Tarjoajan tiedot on saatavissa www.tilaajavastuu.fi -palvelusta Kyllä [] Ei []</p>
Selvitys liiketoimintakiellosta	<p>Liiketoimintakielto</p> <p>Toimittaja vakuuttaa ja vastaa siitä, ettei toimittajan tai sen käyttämän alihankkijan johto- tai hallintotehtävissä toimi eikä niihin suoraan tai epäsuorasti käytä määräysvaltaa henkilöitä, jotka ovat liiketoimintakiellossa. Toimittaja sitoutuu ottamaan asiaa koskevan sopimusehdon tekemiinsä alihankintasopimukseen ja valvomaan määräyksen noudattamista sopimuskauden aikana. Toimittaja toimittaa hankintayksikölle tarvittaessa selvityksen ehdon täyttämistä.</p> <p>Kyllä [] Ei []</p>

8. Vertailuperusteet

8.1 Ympäristönäkökohta vertailuperusteissa

Hinta-laatusuhteen vertailuperusteena voidaan käyttää teknisissä vaatimuksissa tai palvelukuvauksessa olevaa lisäominaisuutta tai lisäpalvelua, joka ei ole ehdoton vaatimus, vaan josta tarjousten vertailussa voidaan antaa lisäpisteitä. Vertailuperusteina voidaan käyttää esim. sellaisia ympäristömerkin saamisen kriteerejä tai GPP Toolkitissä tai Motivan hankintapalvelussa esitettyjä korotetun tason vaatimuksia tai vertailuperusteita, joita ei ole asetettu hankinnan kohteen pakollisiksi vaatimuksiksi.

<p>Hinta-laatusuhteen vertailuperuste Esimerkkejä:</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Tuotteen takuuajan pituus, esim. <ul style="list-style-type: none"> ○ Laitteen hinta: takuu vähintään 36kk, vasteaika seuraava työpäivä ○ Laitteen hinta: takuu vähintään 48kk, vasteaika seuraava työpäivä ▪ Tuotteiden kuljetuksen ympäristöystävällisyys, jolloin selvitetään <ul style="list-style-type: none"> ○ kuljetuskaluston CO₂-päästöt ja toimenpiteet niiden vähen-
--	---

	<p>tämiseksi</p> <ul style="list-style-type: none"> o kuljetusmatkan optimointi logistisilla ratkaisuilla (huom. ei kuljetusmatkan pituus) ▪ Tuotteen energiatehokkuus eli energiankulutus (jos energiatehokkuudelle ei ole asetettu vähimmäisvaatimusta tai energiankulutus enimmäisvaatimukset alittavilta osin), jolloin on määriteltävä selvitetävät tiedot ▪ Tuotteen kierrätettävyys eli kierrätysjärjestelmän olemassaolo (pois lukien lakisääteiset), jolloin on määriteltävä selvitetävät tiedot ▪ Tuotteiden varaosien saatavuus vähintään x vuotta sopimuksen allekirjoituksesta. <i>[Aika pitempi kuin alan normaali käytäntö].</i> <p>Selvitys: Tarjoajan tulee liittää tarjouslomakkeeseen selvitys _____. Selvityksessä on annettava seuraavat tiedot:</p>
--	---

8.2 Elinkaarikustannusten vertailu

Vertailu voidaan tehdä myös vertailemalla kokonaiskustannuksia eli tuotteen tai palvelun elinkaarikustannuksia. Tuotteiden elinkaarenkustannusten laskentaan (life cycle costing, LCC) on kehitetty erilaisia laskentamalleja. Hankintalain mukaan elinkaarikustannuksiin voidaan laskea mukaan tuotteen hankintakustannusten lisäksi myös käyttökustannukset (energian ja muiden resurssien kulutus), huoltokustannukset sekä elinkaaren lopun kustannukset, kuten keräys- ja kierrätyskustannukset.

Vertailuperuste	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Kustannuksiltaan edullisin ottaen huomioon tuotteen elinkaaren aikaiset kustannukset <ul style="list-style-type: none"> o <i>[Määriteltävä elinkaarikustannusten laskennassa käytettävät tiedot kuten laskentajakso, mukaan otettavat kustannukset, diskonttokorko, energian hinta, tuotteen kulutusmäärätiedot ym.]</i>
-----------------	--

Lisäksi voidaan ottaa huomioon tuotteiden ulkoisista ympäristövaikutuksista aiheutuvia kustannuksia (esim. tuotteen valmistuksen tai käytön aikaisista kasvihuonekaasujen päästöistä aiheutuvat kustannukset). Näiden ulkoisten ympäristövaikutusten kustannusten tulee perustua riippumattoman kolmannen tahon tekemiin laskentamalleihin. Käytännön ongelmia tulee aiheuttamaan se, että ne ovat tuote-/tuoteryhmäkohtaisia ja että niiden tunnettuus on vielä vähäistä toimittajien keskuudessa. Em. syistä niitä koskevia tietoja on vaikea saada eivätkä tiedot ole välttämättä vertailukelpoisia. Ulkoisista ympäristövaikutuksista aiheutuvat kustannukset voidaan hankintalain mukaan ottaa huomioon rahallistettuna osana LCC:tä edellyttäen, että ulkoisten ympäristövaikutusten rahallinen arvo voidaan määrittää ja tarkistaa.

8.3 Sosiaalinen vastuu vertailuperusteissa

Hinta-laatusuhteen vertailuperusteissa ei suositella käytettäväksi sosiaalisia näkökohtia, jotka liittyvät työoloihin ja ihmisoikeuksien noudattamiseen, koska ne eivät liity hankinnan kohteeseen, vaan niiden osalta kyse on siitä, noudattaako toimitta-

jayritys sopimuskaudella ao. maan työ- ja ihmisoikeuksia koskevaa lainsäädäntöä tai Kansainvälisen työjärjestön ILO:n yleissopimuksia.

Sen sijaan toimitilaratkaisun esteettömyyttä tai esteettömän ratkaisun suunnittelun osaamista koskevia ns. lisävaatimuksia voidaan tarvittaessa käyttää vertailuperusteena.

8.4 Poikkeuksellisen alhainen hinta

Hankintalaki edellyttää, että jos tarjoushinta vaikuttaa poikkeuksellisen alhaiselta, on tarjoajalta vaadittava selvitys tästä. Jos selvityksen perusteella todetaan, että poikkeuksellisen alhainen hinta johtuu lainsäädännön, työehtosopimusten taikka hankintalain liitteessä C lueteltujen kansainvälisten sopimusten ympäristö-, sosiaali- ja työoikeudellisia velvoitteiden laiminlyönnistä, on tarjous hylättävä. Syynä voi olla esimerkiksi se, että tarjoaja ei noudata työntekijöitä koskevia työehtosopimuksia tai ylityötuntien maksamista tai työsuojelua, työturvallisuutta tai muita työlainsäädännön määräyksiä tai ympäristölainsäädännön määräyksiä.

8.5 Innovatiivisuus ja vaikuttavuus vertailuperusteissa ja vertailussa

Hankinnan innovatiivisuutta ja vaikuttavuutta voidaan arvioida esimerkiksi ympäristönäkökohtiin liittyvillä hinta- laatusuhteen vertailuperusteilla tai nämä voivat liittyä hankinnan muihin vastuullisuus- tai vaikuttavuustavoitteisiin.

Hankinta voidaan toteuttaa myös ns. ranskalaisena urakkana, jolloin hankintayksikkö määrittelee kiinteän kokonaishinnan ja vertailu tehdään laadullisilla vertailuperusteilla, jolloin arvioidaan esimerkiksi toiminnan vaikuttavuuden kehittämissuunnitelmaa ja sen eri elementtejä.

Innovatiivisimman tai vaikuttavimman tarjouksen valintaan voidaan kytkeä mukaan myös testausvaihe, jossa arvioidaan tarjottuja tuotteita käyttäen tarjouspyynnössä mainittuja hinta-laatusuhteen vertailuperusteita.

Vertailuperusteita	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Hankinnan elinkaarikustannukset ▪ Innovatiivisuuteen vaikuttavien seikkojen vertailu testauksessa ▪ Hankinnan vaikuttavuus eli esimerkiksi lupaus asiakastyytyväisyydestä sopimuskaudella vanhusen palveluasumisessa (esim. KHO: 2014:55)
--------------------	---

9. Hankinnan toteuttamista koskevat sopimusehdot

9.1 Yleistä sopimusehdoista

Sopimusehdoissa voidaan asettaa toimittajalle velvoitteita toimittajan sopimuskaudenaikaiselle toiminnalle. Ehdot voivat hankintalain mukaan liittyä hankinnan taloudellisiin, sosiaalisiin tai innovaatio-, ympäristö- ja työllisyysnäkökohtiin. Näiden tulee liittyä hankinnan kohteen toteuttamiseen ja olla jo mukana tarjouspyynnön liitteenä olevassa sopimusluonnoksessa ja tarvittaessa hankinnan kohteen vaatimuksissa.

Sopimusehto voidaan kirjoittaa myös sellaiseen muotoon, että toimittajaa koskeva velvoite tulee voimaan vasta tietyn ajan eli esimerkiksi kuuden kuukauden kuluttua

sopimuskauden alkamisesta. Tämä antaa lisäaikaa niille toimittajille, jotka eivät vielä tarjousvaiheessa kykenisi täyttämään ko. velvoitetta.

Sosiaalisen vastuun osalta ehdot voivat koskea mm. Kansainvälisen työjärjestön ILO:n yleissopimusten noudattamista, työoloja ja työehtoja, työllistämistä, reilua kauppaa tai esteettömyyttä ja kaikille sopivaa suunnittelua. Sopimusehdoilla ei ole merkitystä, ellei niiden toteutumista valvota sopimuskaudella, joten varmistaa myös ehtojen valvonta, kuten tämän osan kohdassa 10 on esitetty.

9.2 Ympäristövastuu sopimusehdoissa

EU:n GPP Tool Kitissa on esimerkkejä ympäristönäkökohtia sisältävistä sopimusehdoista.

Sopimuksen ehto-esimerkkejä	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Vaatimus käytöstä poistetun laitteen vastaanottamisesta sekä asianmukaisesta käsittelemisestä ja kierrätykseen toimittamisesta ▪ Vaatimus kuljetuslaatikoiden, -lavojen ja rullakoiden käyttämisestä toimituksessa ja käytettyjen kuljetuslaatikoiden, -lavojen ja rullakoiden vastaanottamisesta ▪ Vaatimus tuotteiden toimittamisesta <ul style="list-style-type: none"> ○ pakkaamattomana tai ○ ryhmä- ja/tai kuljetuspakkauksessa, josta esim. yli 45 % on kierrätysmateriaalia. ▪ Vaatimus tuotteiden toimituskertojen ja -määrien optimoimisesta tarkoituksena vähentää kuljetuskertoja ja siten CO₂-päästöjä ▪ Vaatimus siitä, ettei tuotteiden pakkaamisessa ole käytetty PVC-muovia pakkaus- tai täytemateriaalissa ▪ Vaatimus tuotteen varaosien saatavuudesta x vuotta sopimuksen solmimisesta (sopimukseen vaatimuksesta tai vertailuperusteesta)
-----------------------------	--

9.3 Sosiaalinen vastuu sopimusehdoissa

9.3.1 Sosiaalinen vastuu kotimaisissa hankinnoissa

Sopimuskaudella voi tulla esiin ongelmia työolojen ja ehtojen noudattamisessa palveluhankinnoissa. Sen vuoksi hankintalaki edellyttää nykyisin, että Valtion keskushallintoviranomaisen ja tarjouskilpailun voittaneen tarjoajan väliseen hankintasopimukseen on otettava ehto työsuhteen vähimmäisehtojen noudattamisesta.

Työllistämisehtojen asettamisessa on puolestaan erittäin tärkeää tuntee markkinatilanne ja olla selvillä siitä, onko kilpailutukseen osallistuvilla yrityksillä ylipääntään mahdollisuuksia sitoutua työllistämään sopimuskauden aikana yhtään henkilöä. Se edellyttää pitkäkestoista sopimusta ja laajuudeltaan vähäistä suurempaa hankinnan arvoa sekä sitä, että hankinnan toteuttaminen edellyttää yritykseltä lisäresurssien palkkaamista. Jos yrityksellä on huono taloudellinen tilanne, se ei voi sitoutua lisähenkilöiden työllistämiseen. Työllistämisehtoa ei voi laatia myöskään sellaiseksi, että se suosii oman paikkakunnan henkilöstöä.

Sopimusehdoja, kotimainen hankinta	Keskushallintoviranomaisen sopimus <ul style="list-style-type: none"> ▪ Toimittajan on huolehdittava siitä, että Suomessa toteutettavassa tämän puitesopimuksen mukaisessa työssä noudatetaan vähintään niitä työsuh-
------------------------------------	--

Työsuhteen vähimmäisehdot	teen vähimmäisehtoja, joita Suomen lain ja työehtosopimusmääräysten mukaan on noudatettava samanlaatuisessa työssä.
Ulkomaalaisen työntekijän oleskelulupa	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Jos Toimittaja käyttää palvelun tuottamisessa ulkomaalaislain (301/2004) 3 §:n 2a kohdassa tarkoitettuja henkilöitä, Toimittaja vastaa siitä, että kyseessä olevilla henkilöillä on ulkomaalaislaissa tarkoitettu työntekijän oleskelulupa tai muu oleskeluoikeuden antava asiakirja.
Työllistämisehto	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Toimittaja sitoutuu sopimuskaudella <i>[tarkennettava, tarkoitetaanko pitkäaikaistyöttömien, heikossa työasemassa olevien nuorten, vammaisten, maahanmuuttajien tai vajaakuntoisten työkokeilua, oppisopimuskoulutusta, työllistämistä työsuhteeseen tai muuta työllisyyttä edistävää yhteistyötä]</i> vähintään <i>[x]</i> henkilön osalta vähintään <i>[x]</i> kuukaudeksi. ▪ Tehtävän osalta voidaan määritellä, että työllistäminen tai muu toimenpide voi koskea mitä tahansa yrityksen <i>[tai mahdollisesti sen alihankkijan]</i> tehtävää
Reilun kaupan tuote	<p>Reilun kaupan tuote (esim. kahvi, tee, kaakao).</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Toimittaja maksaa tuottajille hinnan, joka kattaa niiden kestävän tuotannon kustannukset, kuten elämiseen riittävän palkan, turvalliset työolot ja oikeuden liittyä ammattiyhdistysliikkeeseen. Lapsityövoiman hyväksikäyttö on kielletty. Osa reilun kaupan lisätuloista, reilun kaupan lisä, käytetään yhteisöä hyödyttäviin hankkeisiin, kuten esimerkiksi koulutukseen tai terveydenhuoltoon. <p>Todentaminen:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Tarjoaja voi todentaa sopimusehtojen noudattamisen joko esittämällä, että ko. tuotteelle on myönnetty reilua kauppaa koskeva merkki tai muulla vastaavalla selvityksellä.

9.3.2 Sosiaalinen vastuu ulkomaisissa hankinnoissa

Jos sosiaalisen vastuun riskianalyysin perusteella on ilmeistä, että sopimuskaudella voi ulkomaisen tuotteen osalta nousta esiin ongelmia esim. työ- tai ihmisoikeuksien noudattamisessa, voidaan harkinnan mukaan hankintojen sopimusehtoihin lisätä Kansainvälisen työjärjestön ILO:n yleissopimusten sekä YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen noudattamista ja valvontaa koskevia velvoitteita.

Sosiaalinen vastuu, ulkomainen hankinta	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Toimittajan tulee noudattaa itse ja huolehtia siitä, että toimittajan alihankkijat noudattavat pääkohdiltaan alla mainittuja Kansainvälisen työjärjestön ILO:n yleissopimusten sekä YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen määräyksiä tarjottavaa tuotetta valmistettaessa siinä tapauksessa, että niitä ei vielä ole pantu täytäntöön kansallisessa lainsäädännössä; <ul style="list-style-type: none"> ○ Pakkotyön poistaminen (sopimukset 29 ja 105) ○ Järjestäytymisvapaus ja oikeus neuvotella kollektiivisesti (sopimukset 87 ja 98) ○ Yhdenvertaisuus ja tasa-arvoisuus (sopimukset 100 ja 111) ○ Lapsityön poistaminen (sopimukset 138 ja 182)
---	--

9.4 Tilaajavastuu sopimusehdoissa

Jos hankinta on tilaajavastuulain piirissä, kannattaa tilaajavastuulain noudattamista valvoa myös sopimuskaudella pyytämällä toimittajalta selvitystä tilaajavastuulain selvitysvelvollisuuden piiriin kuuluvista seikoista sopimuksessa sovituin välein.

Tilaajavastuu	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Toimittaja sitoutuu huolehtimaan siitä, että Toimittaja [ja sen käyttämät alihankkijat] täyttävät sopimussuhteen alkaessa ja sopimuksen voimassaoloaikana tilaajan selvitysvelvollisuudesta ja vastuusta ulkopuolista työvoimaa käytettäessä annetun lain (1233/2006, tilaajavastuulaki) tarkoittamat velvoitteet.
---------------	--

9.5 Innovatiivisuus ja vaikuttavuus sopimusehdoissa

Innovatiivisuus ja vaikuttavuus sopimusehdoissa tarkoittaa erityisesti sitä, että on määriteltävä, miten innovatiivisuutta ja vaikuttavuutta seurataan ja millä edellytyksillä palkkioita tai kannusteita voidaan maksaa. Tämä voi tarkoittaa esimerkiksi seuraavista seikoista sopimista:

Innovatiivisuus ja vaikuttavuus sopimusehdoissa Esimerkkejä	<ul style="list-style-type: none"> ▪ sovitaan osapuolten välisestä yhteistyöstä ja palvelutuotannon seurannasta sopimuskaudella ▪ sovitaan pelisäännöt palvelutuotannon kehittämisestä ja innovaatioideoiden käsittelystä sopimuskaudella ▪ sovitaan vaikuttavuustavoitteiden eli lopputuloksen sisällöstä ▪ sovitaan, mitä lopputuloksen saavuttamisessa seurataan ja mitataan, miten ja millä keinoin seurataan ja mitataan ▪ sovitaan, kuka seuraa, mittaa ja raportoi ▪ sovitaan, millä edellytyksillä lopputuloksen saavuttamisesta maksetaan sovitut palkkiot ja tai sopimuskannusteet, miten ne määräytyvät ja koska ne maksetaan ▪ sovitaan tarvittavista immateriaalioikeuksista
--	--

10. Sopimusvalvonta sopimuskaudella

10.1 Yleistä sopimusvalvonnasta

On tärkeää varmistaa, että tuotteiden vaatimuksenmukaisuutta, vastuullisuutta, vaikuttavuutta ja muuta sopimusehtojen toteutumista voidaan valvoa sopimuskaudella. Valvontaa voidaan tehdä esimerkiksi pyytämällä toimittajaa raportoimaan säännöllisin väliajoin sopimuksessa sovituista tiedoista. Raportointivelvollisuuden sisältövaatimukset on tärkeä käydä läpi tarjoajien kanssa teknisessä vuoropuhelussa, jotta voidaan varmistua siitä, että tarjoajien järjestelmät kykenevät tuottamaan vaaditut raportit. Muita valvontakeinoja ovat pistokokeiden tekeminen tai kolmannen tahon toimittama tarkastus. Tarkastusoikeus voidaan sopimuksessa ulottaa tarvittaessa myös toimittajan alihankkijoihin.

10.2 Ympäristövastuun sopimusvalvonta

Ympäristövastuun sopimusehtojen toteutumisen valvonnassa tärkeintä on varmistua, että toimitetut tuotteet vastaavat asetettuja ympäristönäkökohtiin liittyviä vaatimuksia ja että toimittaja toteuttaa tarjouksessa lupaamiaan ympäristönhoito-toimenpiteitä. Mm. seuraavia ehtoja voidaan käyttää:

Ympäristönäkökohtia koskevien ehtojen valvonta	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Hankintayksiköllä tai hankintayksikön määräämällä kolmannella riippumattomalla taholla on kustannuksellaan oikeus sopimuskauden aikana tarkastaa ja valvoa toimittajalle asetettujen ympäristövastuuta koskevien sopimusehtojen noudattamista sekä raportoida havaitsemistaan tuloksista.
Ympäristövastuu	<ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>[Sopimuksen raportointivelvollisuus -kohtaan voidaan ottaa määrittely niistä tiedoista, joista toimittajan tulee raportoida]</i> <ul style="list-style-type: none"> ○ Mikä osuus myydyistä tuotteista/palveluista on ympäristöystävällisiä <i>[määriteltävä mitä ominaisuuksia omaavia tuotteita/palveluita tämä tarkoittaa, esim. kierrätyskuidusta valmistetun toimistopaperin myynti]</i> ja kyseisen myynnin euromäärä? ○ Mitä ympäristönhallinnan toimenpiteitä toimittaja on tehnyt hankintasopimuksen toteuttamisessa sopimuskaudella <i>[verrataan toimittajalta saatua selvitystä tarjousvaiheessa]</i>? ○ Miten toimittaja on noudattanut muita ympäristönäkökohtia sisältäviä sopimusehtoja sopimuskaudella <i>[määriteltävä, mitä ehtoja tämä tarkoittaa]</i>? ▪ <i>[Raportointivelvollisuuden varmistamiseksi voidaan ottaa käyttöön sopimussakko.]</i> ▪ <i>[Toimittajaa voidaan pyytää toimittamaan toimittajan/valmistajan vastuullisuusraportti pdf:nä tai linkkinä toimittajan verkkosivuille.]</i> ▪ Jos toimittaja/valmistaja ei tee vastuullisuusraporttia eikä tällä ole kolmannen osapuolen varmentamaa todistusta tai selvitystä sopimuksen kohteena olevia tuotteita/palveluita koskevasta ympäristöasioiden hallintajärjestelmästä tai muuta selvitystä hankintasopimusta koskevista ympäristöasioiden hallintatoimenpiteistä, toimittajan on <i>[määräaika]</i> mennessä vastattava erikseen lähetettävään/sopimuksen liitteen x mukaiseen vastuullisuuskyselyyn, jolla kartoitetaan ympäristönäkökohtia koskevien vaatimusten ja sopimusehtojen toteutumista sopimuskaudella <i>[tai toimittajaa tulee velvoittaa selvittämään ao. tiedot mahdollisuuksien mukaan valmistajilta]</i>. ▪ Jos vastuullisuuskyselyn vastausten perusteella havaitaan oleellisia poikkeamia vaatimuksista tai sopimusehdoista, hankintayksikkö ja toimittaja voivat laatia yhteistyössä parannussuunnitelman vaatimuksista tai ehdoista poikkeamisten korjaamiseksi ja puutteiden poistamiseksi. Toimittajan on ryhdyttävä parannussuunnitelman mukaisiin toimenpiteisiin sovitun aikataulun mukaisesti. <i>[Tähän voidaan liittää tarvittaessa sopimussakko.]</i> ▪ <i>[Sopimukseen voidaan kirjata myös, miten parannussuunnitelman mukaisen toimenpiteiden laiminlyönteihin reagoidaan.]</i>

10.3 Sosiaalisen vastuun sopimusvalvonta

Työ- ja ihmisoikeuksia koskevien sopimusehtojen noudattamisen valvonta poikkeaa tuotteen vaatimuksien mukaisuuden valvonnasta, koska kyse on yrityksen toiminnan valvonnasta ja vastuullisuuden periaatteisiin koskevan lainsäädännön noudattamisen valvonnasta.

Kotimaisen toimittajan osalta lähtökohtana on, että yritys noudattaa Suomessa voimassa olevaa työoloja koskevaa lainsäädäntöä. Tätä valvoo ao. lainsäädännön valvonnasta vastuussa olevat viranomaiset. Tarvittaessa voidaan kolmannen tahon suorittaman tarkastuksen avulla selvittää tilannetta, jos sopimuskaudella nousee esille epäily siitä, että toimittaja ei noudata lainsäädäntöä. Sopimukseen otetaan myös irtisanomisehto, jos toimittajaa koskee jokin hankintalain poissulkuperuste.

Ulkomaisen tavarantoimittajan osalta sosiaalisen vastuun toteutumisen valvonta on kotimaista haasteellisempaa toimitusketjun moniportaisuudesta johtuen. Valvonnan vaikuttavuus riippuu valvovan hankintayksikön koosta ja resursseista suhteessa valvottavaan toimittajaan, hankintojen volyymistä, toimitusketjun pituudesta sekä olosuhteista ja mahdollista ongelmista valvonnan kohteessa. Hankintayksikön mahdollisuudet vaikuttaa yrityksen toimintaan ovat sitä vähäisemmät, mitä pienempi merkitys hankintayksikön ostoilla on ulkomaisen valmistajayrityksen tuotannossa ja mitä moniportaisempi on tuotteen tuotanto- ja toimitusketju.

Ulkomaisen toimittajan valvontaa sopimuskaudella voidaan pääsääntöisesti tehdä edellyttämällä toimittajan toimintaa koskevia kolmannen tahon auditointeja ja niitä koskevia sosiaalisen vastuun sertifikaatteja. Näitä on maailmassa kehitetty lukuisia erilaisia ja ne koskevat sosiaalisen vastuun eri näkökulmia. Siitä syystä myös niiden kriteerit eroavat toisistaan.

Sosiaalisen vastuun valvontavaihtoehtoja	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Pyydetään selvitystä ao. tuotetta/tuotteen valmistusta [<i>määriteltävä, mitä kokonaisuutta koskee</i>] koskevasta sosiaalisen vastuun noudattamisen auditoinnista ja/tai sertifiointista tai muuta kolmannen osapuolen varmentamaa sosiaalisen vastuun todistusta, jos tällainen on saatavissa ko. tuotteelle tai ▪ Pyydetään selvitystä siitä, miten toimittaja muuten valvoo alihankkijoidensa osalta tuotteen toimitusketjun vastuullisuutta ja sosiaalisten vastuun toteutumista.
--	---

Pyrkimyksenä on ensisijaisesti, että yritys kehittää sopimuskaudella toimintaansa siten, että se kykenee täyttämään Kansainvälisen työjärjestön ILO:n yleissopimusten vaatimukset, jos kyseisen maan lainsäädäntö sen mahdollistaa. Koska sopimussakkojen tai sopimuksen irtisanomisen käyttäminen edelleen heikentää yrityksen taloudellisia edellytyksiä kehittää toimintaansa, ei sosiaalisen vastuun valvonnassa ulkomaisen toimittajan kanssa niitä suositella käytettäväksi. Sosiaalista vastuuta koskevilla sopimusehdoilla ja niiden toteutumisen valvonnalla pyritään ensinnä ennakoimaan mahdollisia hankintayksikön maineriskejä ja viestimään hankintayksikön omasta sitoutumisesta vastuullisuuteen ja toiseksi vaikuttamaan valmistavaan yritykseen ja varmistamaan, että yritys noudattaa asetettuja sosiaalista vastuuta koskevia sopimusehtoja. Vasta viimeisenä keinona ovat sopimussakot ja sopimuksen irtisanominen. Seuraavassa on esimerkkilauseita:

Sosiaalinen vastuu, kotimainen toimittaja	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Hankintayksiköllä tai hankintayksikön määräämällä kolmannella riippumattomalla taholla on kustannuksellaan oikeus sopimuskauden aikana tarkastaa ja valvoa toimittajalle asetettujen sosiaalista vastuuta koskevien sopimusehtojen noudattamista sekä raportoida havaitsemistaan tuloksista. ▪ Jos sopimusehdoista poikkeamisia havaitaan, hankintayksikkö ja toimitta-
---	--

	<p>ja laativat yhteistyössä parannussuunnitelman toimenpiteistä poikkeamisten korjaamiseksi ja puutteiden poistamiseksi. Toimittajan on ryhdyttävä parannussuunnitelman mukaisiin toimenpiteisiin sovitun aikataulun mukaisesti. <i>[Sopimukseen voidaan kirjata myös, miten parannussuunnitelman mukaisten toimenpiteiden laiminlyönteihin reagoidaan.]</i></p>
Sosiaalinen vastuu, ulkomainen toimittaja	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Hankintayksiköllä tai hankintayksikön määräämällä kolmannelle riippumattomalla taholla on kustannuksellaan oikeus sopimuskauden aikana tarkastaa <i>[sopimuksen luvun xx mukaisesti]</i> ja valvoa toimittajalle asetettujen sosiaalista vastuuta koskevien sopimusehtojen noudattamista sekä raportoida havaitsemistaan tuloksista. ▪ Toimittajan tulee toimittaa <i>[taho ja määräaika]</i> mennessä todistus ao. tuotetta/tuotteen valmistusta koskevasta sosiaalisen vastuun auditoinnista <i>[esim. BSCI]</i> tai sertifiointista <i>[esim. SA 8000]</i> tai muu kolmannen osapuolen varmentama sosiaalista vastuuta koskeva todistus tai muu selvitys, jos tällainen on saatavissa ko. tuotteelle. Selvyyden vuoksi todetaan, että tässä tarkoitettu todistus tai raportti on valmistusprosessiin kohdistuva, ei laite/tuotekohtainen. ▪ Jos toimittaja ei tee vastuullisuusraporttia tai toimittajalla ei ole käytössään sopimuksen kohteena oleville tuotteille/palveluille sosiaalisen vastuun auditointia tai sertifiointia tai muuta kolmannen osapuolen varmentamaa sosiaalista vastuuta koskevaa todistusta tai muuta selvitystä, toimittajan on suoritettava itsearviointi <i>[määräaika]</i> mennessä täyttämällä ja palauttamalla hankintayksikön erikseen lähettämä vastuullisuuskyselylomake, jolla kartoitetaan vastuullisuutta koskevien sopimusehtojen noudattamista toimitusketjussa. <i>[Jos toimittaja on laitteiden jälleenmyyjä, toimittaja pyrkii parhaan kykynsä mukaan selvittämään [kohdissa x.x] tarkoitettut seikat edustamiensa tuotteiden valmistajalta.]</i> Vastuullisuutta seurataan yhteisesti sopimuskaudella. ▪ Jos vastuullisuusraportin tai kyselyn perusteella havaitaan sopimusehdoista poikkeamia, hankintayksikkö ja toimittaja voivat laatia yhteistyössä parannussuunnitelman toimenpiteistä poikkeamisten korjaamiseksi ja puutteiden poistamiseksi. Toimittajan on ryhdyttävä parannussuunnitelman mukaisiin toimenpiteisiin sovitun aikataulun mukaisesti. ▪ <i>[Sopimukseen voidaan kirjata myös, miten parannussuunnitelman mukaisten toimenpiteiden laiminlyönteihin reagoidaan. Sopimuksen irtisanominen tai sopimussakko ei lähtökohtaisesti ole toivottavaa, koska tavoite pyrkii yhteistyössä toimittajan kanssa parantamaan työ- ja ihmisoikeuksien noudattamista ei silloin toteudu.]</i>

10.4 Tilaajavastuun sopimusvalvonta

Hankintayksikkö määrittelee sopimuksessaan, kuinka usein sopimuskaudella toimittajalta pyydetään tilaajavastuulain selvitykset.

Tilaajavastuu	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Hankintayksiköllä tai hankintayksikön määräämällä kolmannelle riippumattomalla taholla on kustannuksellaan oikeus sopimuskauden aikana tarkastaa ja valvoa toimittajalle asetettujen taloudellista vastuuta koskevien sopimusehtojen noudattamista sekä raportoida havaitsemistaan tuloksista. ▪ Toimittaja toimittaa hankintayksikölle sopimuskauden aikana 6/12kk vä-
---------------	--

	<p>lein tilaajavastuulaissa tarkoitetut selvitykset. Selvitykset eivät saa olla kolmea (3) kuukautta vanhempia niiden antopäivästä laskettuna. Hankintayksikkö voi tarvittaessa pyytää edellä mainittuja selvityksiä useammin kuin kuuden (6)/12 kuukauden välein.</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Jos toimittaja [ja sen käyttämät alihankkijat] ovat mukana Tilaajavastuu.fi -palvelussa ja edellä tässä kohdassa tarkoitetut selvitykset ja niissä tapahtuvat muutokset ovat hankintayksikön saatavilla ja tarkastettavissa ko. palvelusta, ei toimittajan tarvitse toimittaa niitä sopimuskauden aikana hankintayksikölle erikseen. ▪ Mikäli Tilaajavastuu.fi -palvelun tiedoissa on toimittajaa [tai sen alihankkijaa] koskeva häiriömerkintä, tulee toimittajan pyynnöstä esittää hankintayksikölle häiriötä koskeva tarpeellinen lisäselvitys siten, että toimittajan velvoitteiden täyttyminen voidaan asianmukaisesti todeta.
--	---

11. Lisätietolähteitä

Vastuullisuutta koskee mm. seuraavat periaatepäätökset:

- Valtioneuvoston periaatepäätös kestävien ympäristö- ja energiaratkaisujen (cleantech-ratkaisut) edistämisestä julkisissa hankinnoissa [http://www.motivanhankintapalvelu.fi/files/811/VN_periaatepaatos_kestavien_ymparisto-ja_energiaratkaisujen_edistamisesta_julkisissa_hankinnoissa\(2\).pdf](http://www.motivanhankintapalvelu.fi/files/811/VN_periaatepaatos_kestavien_ymparisto-ja_energiaratkaisujen_edistamisesta_julkisissa_hankinnoissa(2).pdf)
- Valtioneuvoston periaatepäätös julkisten elintarvike- ja ruokapalveluhankintojen arviointiperusteista http://mmm.fi/artikkeli/-/asset_publisher/periaatepaatos-julkisten-elintarvike-ja-ruokapalveluhankintojen-vastuullisuudesta-hyvaksyttiin

EU, TEM, Tekes, Motiva ja Sitra ovat laatineet julkaisuja ja oppaita vastuullisuudesta, innovatiivisuudesta, vaikuttavuudesta ja kiertotaloudesta. Lisäksi luettelossa on muita hyödyllisiä lähteitä.

- YK:n kestävän kehityksen tavoitteet - Agenda 2030 osoitteessa <http://yk.fi/sdg>
- EU:n komission ympäristövastuun opas Buying Green! Handbook (Ympäristöä säästäviä hankintoja) on osoitteessa http://ec.europa.eu/environment/gpp/pdf/handbook_2016_fi.pdf
- EU:n Green Public Procurement Toolkitin esimerkkejä ympäristökriteereistä osoitteessa http://ec.europa.eu/environment/gpp/toolkit_en.htm.
- EU:n komission sosiaalisen vastuun opas Buying Social (Sosiaalinen ostaminen: Opas sosiaalisten näkökohtien huomioon ottamisesta julkisissa hankinnoissa) osoitteessa <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=fi&catId=89&newsId=978>.
- TEM:n Opas sosiaalisesti vastuullisiin julkisiin hankintoihin <http://tem.fi/julkaisu?pubid=URN:ISBN:978-952-327-264-4>
- TEM:n opas Energiatehokkuus julkisissa hankinnoissa osoitteessa <http://tem.fi/documents/1410877/2795834/Energiatehokkuus+julkisissa+hankinnoissa/1f3d1ad9-f7a9-4169-95a5-6a96414e9a29>
- Tietoa Tekesin innovatiivisten julkisten hankintojen rahoitus ja muusta julkisten hankintojen innovatiivisuudesta osoitteessa <https://www.tekes.fi/rahoitus/julkiset-palvelut/innovatiiviset-julkiset-hankinnat/Lisätietolähteet>

- Sitran selvitys Vaikuttavuuden hankinta – Käsikirja julkiselle sektorille <https://www.sitra.fi/julkaisut/vaikuttavuuden-hankinta/>
- Sitran opas kiertotalouteen osoitteessa <https://www.sitra.fi/julkaisut/kiertotalouden-mahdollisuudet-suomelle/>
- Tuottavuus, vaikuttavuus ja julkiset hankinnat -julkaisu http://www2.liikennevirasto.fi/julkaisut/pdf8/lr_2014_tukefin_ebook_web.pdf
- Ruotsin yhteiskuntavastuun ohjesivusto osoitteessa <http://offentlig.csr-kompassen.se/>
- Sosiaalisen vastuun riskimaaluettelo mm. osoitteessa <http://www.bsci-intl.org/resource/countries-risk-classification>